

TARİH TETKİKLERİ DERGİSİ

JOURNAL OF HISTORICAL STUDIES

Cilt/Vol.: 1-Sayı/Issue: 2
Aralık 2023/December 2023

Başvuru/Submitted: 29 Kasım 2023/29 November 2023
Kabul/accepted: 29 Aralık 2023/29 December 2023

<https://tarihtetkikleri.com>

DOI Number: 10.5281/zenodo.10429558

Araştırma Makalesi

Altı ayda bir yayınlanan hakemli, tarih dergisi
A refereed history journal published every six months

IV. Murad ve Silahdar Paşaları: Silahdar Mustafa Paşa Örneği Doğukan Bozkurt^{*1}

Özet

Bu çalışmada IV. Murad'ın saltanatının ilk senelerinde devlet adamlarıyla kurulan ilişkilerin maiyeti ile bunların askeri ve siyasi gelişmelere olan yansımaları kısaca açıklanacaktır. Padişahın ekser rical-i devlet ile yaşadığı anlaşmazlıklar ve seferlerde alınan askeri başarısızlıklar neticesinde imparatorluk yönetiminde hâkimiyetini güçlendirmek için devlet kadrolarını yeniden yapılandırma sürecine yönelmesine özellikle dikkat çekilecektir. Bu yeni siyasi yapılanma çerçevesinde Enderun ve Birun içerisinden merkez ve eyalet kadrolarına yönelik vezir ve beylerbeyi atamalarının artışı araştırılacaktır. Bu kapsamda araştırmanın temel amaçlarından birisi de on yedinci yüzyılda Has Oda'nın ve silahdar ağaların gelişen çeşitli dinamiklere bağlı olarak politik, idari, askeri ve ekonomik bağlamda artan etkisinin sistem üzerindeki yansımalarını ortaya koymaktır. Has Oda'nın en önemli ve önde gelen figürlerinden silahdar ağa kökenli vezir ve beylerbeylerinin faaliyetleri incelenerek, IV. Murad'ın meşhur musahibi ve silahdar ağası Silahdar Bezirgânzâde Mustafa Paşa'nın idari, siyasi, ekonomik ve askeri konumuna ayrıca açıklama getirilecektir. Son olarak Silahdar paşaların devlet yönetimindeki kısa ve uzun süreli etkileri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: IV. Murad, Silahdar Ağa, Enderun, Seferler, Silahdar Mustafa Paşa

Murad IV And His Silahdar Pashas: The Case of Silahdar Mustafa Pasha

Abstract

In this study, the relations established with statesmen in the first years of Murad IV's reign and their reflections on military and political developments will be explained briefly. The sultan's conflicts with most of the state officials and the military failures in the campaigns, which led him to restructure the state cadres in order to strengthen his dominance in the administration of the empire attention will be paid. Within the framework of this new political structuring, the increase amount of vizier and beylerbeys appointments from Enderun and Birun to the central and provincial cadres will be investigated. In this context, one of the main aims of study is to reveal the reflections of the increasing influence of the Has Oda and the silahdar aghas on the political, administrative, military and economic system in the seventeenth century due to various dynamics. Activities of the state cadres of silahdar agha origin, one of the most important figures of the Has Oda by analyzing, administrative, political, economic and military position of Silahdar Bezirgânzâde Mustafa Pasha who is Murad IV's famous musahib and Silahdar, will be explained. Finally, the short and long-term effects of the Silahdar Pashas in the state administration is evaluated.

Key Words: Murad IV, Silahdar Ağa, Enderun, Military Campaigns, Silahdar Mustafa Pasha

^{*} Yüksek Lisans Mezunu, Bahçeşehir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Bölümü, İstanbul/Türkiye.
dogukanmete5@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7305-717X.

Giriş

II. Osman, 1622 Mart'ında gerçekleşen kapıkulu askerlerinin isyanı neticesinde hem tahtını hem de hayatını kaybetmişti. II. Osman'ın kapıkulu askerlerine karşı uyguladığı sert tedbirler, hatta yeniçeri ocağını ilga etmeye yönelik adımları ölümüne giden yolun görünürdeki sebebiyen, gelişmelerin perde arkasında XVI. yüzyılın sonlarından itibaren ekonomik, siyasi ve askeri sahadaki değişim ve dönüşüm süreci vardı. Uzun askeri seferlerin kapıkulu ve tımar sistemi üzerindeki etkileri, parasal ekonomiye geçişin sancıları, ulemanın siyasete müdahalesi ve ümeranın idarede artan gücü imparatorluğun yeni bir döneme geçişinin işaretleriydi. II. Osman mutlakiyetçi politikalarla devletin idaresine yeniden yön vermek istemiş fakat başarısız olmuştu². Onun ölümünden sonra büyük bir yönetim krizi yaşanırken, hanedanın meşruiyeti ve saltanatın devamlılığı tehlikeye girmişti³. Bu koşullar doğrultusunda validesi Kösem Sultan'ın vesayeti altında tahta çıkan IV. Murad, hem hanedanın hâkimiyetini yeniden tesis etmek hem de devlet otoritesini tehdit edenlere karşı mücadele etmek zorunda kalmıştı.

1. IV. Murad'ın İlk Yılları

II. Osman'ın katledilmesinin ardından ikinci defa tahta çıkan I. Mustafa'nın saltanatı sırasında İstanbul'daki gelişmeleri gözlemleyen Fransa Büyükelçisi Kont Césy, yeniçerilerin ve kapıkulu sipahilerinin baskısı karşısında padişah ve sadrazamların çaresizliği ve bunun IV. Murad'ın tahta geçmesine olan etkilerini anlatır. Ona göre geceleri korkudan uyuyamayan I. Mustafa devlet meselelerinden oldukça kopuk yaşarken, padişahın desteğinden mahrum sadrazamlar da askerler karşısındaki yetkilerini kullanamıyorlardı. Bu duruma çözüm olarak Mere Hüseyin Paşa, IV. Murad'ı tahta geçirmek ve Yeniçeri ağasını katletmek istemiş fakat yeniçerilerin müdahalesiyle azledilmişti. Zira yeniçeriler II. Osman'ın katledilmesinden sorumlu olduklarının bilinciyle gücün kendilerine hesap soracak bir anlayışa geçmesini istemiyorlardı. Buna rağmen Şehzade Murad'ın validesi Kösem Sultan yeniçerilere yüksek miktarda para teklif ederek oğlunu tahta çıkarmaya çalışırken, I. Mustafa'nın validesi de aynı teklifle oğlunun tahta kalması için uğraşıyordu⁴.

Fransa Büyükelçisi Césy'in altını çizdiği sıkıntıların sebeplerinden birisi de I. Mustafa'nın bir buçuk yılda sadaret mührünü beş farklı sadrazama teslim etmesiydi. Dönemin tanıklarından Hüseyin Tuğî, padişahın ağzından “*kul kangısın isterse ben vezirliği ona virdüm*”⁵ diye özetlediği bu dönemde istikrarsızlık ve karmaşa derinleşmişti. Venedik Balyosu Giorgio Guistinian, bütün sorumluluğun sadrazamların omuzlarına yüklendiğini fakat kısa sürede görevden alınmalarıyla idarede tam bir kaosun yaşandığını belirtir⁶. Fransız büyükelçi ve Venedik balyosuna göre, padişah ve sadrazamların iktidarlarının askerler tarafından kısıtlanmasının imparatorluk genelinde de ciddi sonuçları olmuştu. Halk, II. Osman'ın ölümüne ve devletin düzensizliğine yol açmaları sebebiyle kapıkulu askerlerine düşmandı. Padişah ve divanın kararlarına kimse itaat etmediği gibi merkezden eyaletlere gönderilen paşalara da itibar edilmiyor, eyaletlerden merkeze ise hazine gelmiyordu. İmparatorluğun her bölgesinden isyan haberleri duyuluyor, neticede herkes imparatorluğun yıkılabileceğini artık daha yüksek sesle dile getiriyordu⁷.

²Baki Tezcan, *Searching for Osman: A Reassessment of the Deposition of The Ottoman Sultan II (1618-1620)*, Princeton University Unpublished PhD Thesis, Princeton 2000.

³Feridun Emecen, “Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar Üzerine Bazı Örnekler ve Mülâhazalar”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 6, 2001, s. 69-70.

⁴Fransa Milli Kütüphanesi (BnF), Département de manuscrits, Dupuy 772, vr. 37b-38a, 38b-39a, 41a-41b.

⁵Hüseyin Tuğî, *Musîbetnâme*, (Yay.Haz Şevki Nezihi Aykut), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 205-207.

⁶Selvinaz Mete, *The Ottoman Empire as Reflected to the Relazione of the Bailo Giorgio Gusitnian:1620-1627*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s. 84-86,132-133.

⁷BnF, Dupuy 772, vr. 101b-102a; Mete, *Relazione of the Bailo Giorgio Gusitnian*, s. 127.

Devlet otoritesinin yeniden tesisi için Sadrazam Kemankeş Ali Paşa; ulema, rical-i devlet ve kapıkulları ile anlaşılıp Sultan Mustafa'nın yerine henüz 11 yaşındaki Şehzade Murad'ı tahta çıkardı⁸. Ancak, IV. Murad'ın hem muktedir padişah imajını kazanması hem de şahsi kadrolarını oluşturabilmesi için uzun bir süre gerekmişti. Öyle ki III. Mehmed'den itibaren padişahlar, sancaktan gelmeyip haremde tahta cülus ettikleri için kadrolarını ekseri Enderun ve Birun'dan oluşturmaktaydılar. Fakat IV. Murad'ın saltanatının ilk yıllarında Abaza Mehmed Paşa isyanı ve Bağdat'ın kaybıyla başlayan ve zamanla Kırım'daki taht kavgaları, Kazakların saldırıları, Mısır ve Yemen'deki karışıklıklar ve Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki isyanlarla devam eden problemlerle mücadele etmek için ekseriyetle tecrübeli devlet adamlarından yararlanılmak durumunda kalınmıştı⁹.

IV. Murad'ın saltanatı iki bölüme ayırarak incelenmelidir. Zira genç padişahın tahta çıktığı 1623'den 1632'ye kadar olan dönem Kösem Sultan'ın vesayeti altında geçen sancılı bir ilk bölümü teşkil ederken, IV. Murad'ın 1632'deki ayak divanında idareyi şahsen ele almasıyla başlayıp ölümüne kadar geçen süreç padişahın mutlak saltanat devri olan ikinci bir periyot görünümündedir¹⁰. Bu iki dönemli saltanat yapısı padişahın görevlendirdiği devlet adamlarının nitelik ve niceliğine de yansımıştır. Örneğin IV. Murad'ın saltanatının ilk döneminde taşra çıkarılan silahdar ağa sayısı yalnızca ikiyken, söz konusu rakam padişahın şahsi otoritesini tesis ettiği süreçte yediye kadar ulaşmış, üstelik bunlar mühim makamlara getirilerek idarede IV. Murad'ın dayanakları haline gelmişlerdi. Diğer yandan IV. Murad, saltanatının ilk dönemlerindeki devlet adamlarıyla ekseri başarılı iş birlikleri geliştirememişti. Tahta çıkmasına yardımcı olan Kemankeş Ali Paşa Bağdat'ın kaybedildiğini kendisinden gizleyince sadrazamlıktan azledilmiş, sonrasında teklif götürülen Halil Paşa ise hayatını riske atmamak için söz konusu teklifi reddetmişti. Devletin bu dönemdeki önceliği ise Abaza isyanının bastırılması ve Bağdat'ın yeniden fethedilmesiydi.

IV. Murad'ın bilinen ilk silahdar ağası Hüsrev'di. II. Osman'ın ölümünde pay sahibi olan yeniçerileri dizginleme vazifesi 1623'de ona verilmişti¹¹. Hüsrev Ağa üç yıl kaldığı Yeniçeri ağalığı vazifesinde kritik askeri seferlerde bulunmuş, ocağın padişah tarafından kontrol altına alınmasına katkı sunmuştu. 1613-1704 arasındaki Yeniçeri ağalarının profilleri ve onlardan beklenen vazifelerde yaşanan köklü değişim incelendiğinde Silahdar Hüsrev'in Yeniçeri ağalığı önemlidir. XVII. yüzyıla kadar yeniçeri ağalarının ekseriyeti Birun'dan tayin edilmiş, bunlar daha sonra yüksek mevkilere getirilmiştir. Bu dönemde saraydan Yeniçeri ağası atanmaya devam edilmesine rağmen ocak içinden tayin edilenlerin sayısı daha fazla olmuştur. Bu durumu ağaların görev sürelerinin kısalması ve yüksek mevkilere atanma oranlarının azalması takip etti. Dönemin tarihçileri bu değişimi yeniçeri ocağının bozulmasının sebeplerinden biri olarak değerlendirmişti. Diğer taraftan, yeniçerilerin sıklaşan isyanları karşısında Yeniçeri ağalarının ocağı kontrol edebilmeleri temel başarı kriteri sayılmaktaydı. IV. Murad da saltanatı boyunca 5 saraydan, 5 ocaktan ve 1 sadrazam kethüdası olmak üzere 11 Yeniçeri ağası atamıştı. Özellikle mutlak otorite kuramadığı 1632'ye kadar 2 silahdar ağa, 1 sipahiler ağası ve 1 mirahur olmak üzere 5 Yeniçeri ağası saraydan seçilmişti¹².

⁸Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Tarihi*, (Yay.Haz. Şevki Nezihî Aykut), C. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s. 949-979; İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi*, (Yay.Haz. Murat Uraz), C. II, Son Telgraf Matbaası, İstanbul 1969, s. 472.

⁹Kont Césy, Mart 1624'deki raporunda IV. Murad'ın özellikle doğu serhaddindeki karışıklıklar yüzünden tecrübeli devlet adamlarına yöneldiğini aktarmaktadır. BnF, Dupuy 772, vr. 74b-75a.

¹⁰Abdülkadir Özcan, *IV. Murad: Şarkın Sultanı*, Kronik Kitap, İstanbul 2021.

¹¹Kâtip Çelebi, *Fezleke*, (Yay.Haz. Zeynep Aycibin), C. II, Çamlıca, İstanbul 2016, s. 600; *Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi*, (Yay.Haz. Ziya Yılmaz), C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 793.

¹²Aysel Yıldız, "Commanders of the Janissary Army: The Janissary Ağas, Their Career and Promotion Patterns", *A Military History of the Mediterranean Sea: Aspects of War, Diplomacy, and Military Elites*, (Ed. Georgios Theotokis, Aysel Yıldız), Brill, Leiden 2018, s. 407-408,428-451.

Yeniçeri Ağası Hüsrev'in katıldığı ilk sefer Çerkes Mehmed Paşa'nın serdarlığında gerçekleşen Abaza seferiydi. Çerkes Mehmed Paşa I. Ahmed'in silahdar ağasıyken Şam'a vezaretle gitmiş, 1624'de birçok devlet adamının görev almaktan kaçındığı sırada sadrazamlığı kabul etmişti¹³. Böylece imparatorluğun içinde bulunduğu kritik süreci aşmak için sadrazamlık ve Yeniçeri ağalığı gibi mühim iki vazife silahdar ağa kökenli isimlere verilmişti. Çerkes Mehmed Paşa'nın Abaza seferi sırasında hastalanarak ölmesi yeni bir sadrazam ve serdar ihtiyacı ortaya çıkarmış, orduda bulunan Yeniçeri Ağası Hüsrev ve Defterdar Baki Paşa padişaha Diyarbakır Beylerbeyi Hafız Ahmed Paşa'yı tavsiye etmişlerdi. Fakat Hafız Ahmed Paşa serdarlığındaki ordunun Bağdat kuşatması başarılı olamamıştı¹⁴.

Hafız Paşa'nın başarısızlığından sonra askerler, meziyetli bir serdar atanmadan orduya katılmayacaklarını söylemelerine rağmen padişah, sefere gitmeyenlerin ocaklarından atılacaklarını ilan etmişti. Bunun üzerine ayaklanarak sarayı basan askerler sadaret kaymakamı Gürcü Mehmed Paşa'yı öldürmüş, padişahı da ölümlle tehdit etmişlerdi. Bu olaydan sonra asileri bertaraf eden IV. Murad, Safevilere karşı büyük çaplı bir seferin hazırlıklarına başlamıştı. Césy'ye göre padişahın bu görevi hakkında yerine getirebileceğini düşündüğü tek isim Halil Paşa'ydı¹⁵. Halil Paşa, Kapudan-ı Derya ve Şark Serdarı olarak birçok askeri başarısı olan tecrübeli bir komutandı. Ayrıca Abaza Mehmed Paşa'nın eski efendisi olması sebebiyle onu teslim olmaya ikna edebileceğine dair beklenti de tercih edilmesini etkilemişti¹⁶. Ancak Halil Paşa, Abaza'ya karşı düzenlediği Erzurum seferinde başarı gösteremeyerek azledilmişti. Halil Paşa'nın yerine ise vezir ve beylerbeyleri arasında en kıdemsiz olan ve bu yüzden sadrazam olabilmesi için önce Diyarbakır beylerbeyi yapılan Hüsrev Paşa tayin edilmişti¹⁷.

Hüsrev Paşa, yeniçeri ağası olarak katıldığı seferlerde askerlere başarıyla komuta etmiş, askeri itibarı sayesinde Hafız Ahmed Paşa'nın sadrazam atanmasında da rol oynamıştı. Hatta Hüsrev Ağa'nın sadrazamlığı kendisi için istememesi merkezde de büyük bir şaşkınlık yaratmıştı¹⁸. Yeniçeri ağası olarak katıldığı Hafız Ahmed Paşa'nın serdarlığındaki Bağdat kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması yüzünden ise azledilmiş ve kubbe veziri olarak İstanbul'a dönmüştü. Halil Paşa'nın başarısızlığından sonra Şeyhülislam Zekeriyâyâde Yahya Efendi'nin tavsiyesi ve seferlerde gösterdiği cesaret göz önüne alınarak sadrazam tayin edilmişti. IV. Murad da hem Enderun'dan çıkması hem de hizmetleri sebebiyle Hüsrev'e büyük güven duyuyordu¹⁹. Hüsrev Paşa'dan ilk beklenti ise Abaza Mehmed Paşa isyanının bastırılmasıydı. Hüsrev Paşa da Erzurum'u kuşatarak Abaza'yı ele geçirdi ve İstanbul'a getirdi. Ayrıca onun affedilerek Bosna beylerbeyliğine atanmasını

¹³BnF, Dupuy 772, vr. 75a; Abdurrahman Sağırılı, *Mehmed b. Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr'ı ve Târîh-i Âl-i Osman'ı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, s. 55; Kâtip Çelebi, *Fezleke*, c. II, s. 624.

¹⁴Özer Küpeli, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri*, Yeditepe, İstanbul 2014, s. 130-147,151-164; Kerim Yans, *IV. Murad Devrinde Osmanlı-Safevî Münasebetleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Kürsüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1977, s. 78-83,84-94; Süleyman Polat, "IV. Murad", *Mete'den Atatürk'e Tarihe Yön Verenler: Türk Komutanlar*, Yay. Haz. A. Sefa Özkaya, Kronik Kitap, İstanbul 2022, s. 373-375.

¹⁵BnF, Dupuy 772, vr. 119a-119b, 125a-125b, 126b-127b, 134b, 136a; IV. Murad, Halil Paşa'ya yazdığı hatt-ı hümayunda onun geçmişteki başarıları ve deneyimlerine atıf yaparak serdar atadığını belirtmiştir. *Sultan Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayınları: Suver-i Hutût-ı Hümayûn*, (Yay.Haz. Önder Bayır), Çamlıca, İstanbul 2014, s. 6-7.

¹⁶Halil Paşa ile alakalı bkz. Alexander H. De Groot, "Kayserili Halil Paşa", *TDVİA*, C 15, İstanbul 1997, s. 324-326; Halil Paşa hakkında Venedik balyosu da övgüyle bahsetmiştir. Mete, *Relazione of the Bailo Giorgio Gusitinián*, s. 144-145.

¹⁷Küpeli, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri*, s. 164-170; Yans, *IV. Murad Devrinde Osmanlı-Safevî Münasebetleri*, s. 94-103.

¹⁸"Ama İstanbul'da: 'Nasıl oldu da Hüsrev ağa, kendini rica etmemiş' dediler. Hüsrev Ağa, bunu işitince, yaptığı arza, nadim oldu ise de, Hafız paşanın vezir olduğu için, onun tayininin daha uygun olacağını düşündü." *Peçevi Tarihi*, c. II, s. 475.

¹⁹*Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayınları*, s. 8-9.

sağladı. Böylece uzun bir süre imparatorluğun Anadolu'daki hakimiyetini tehdit eden isyanı bastıran Hüsrev Paşa büyük bir siyasi ve askeri prestij elde etmişti²⁰.

Hüsrev Paşa'nın bir sonraki hedefi ise Bağdat'tı. Sefer sırasında sadrazamın yanında IV. Murad tarafından Yeniçeri ağası olarak atanan Silahdar Mostari Mustafa Ağa da bulunmaktaydı²¹. Padişah sefer sırasında Mostari Mustafa Ağa'ya yazdığı hatt-ı hümayunlarında haremde şahsi terbiyesiyle yetişen bir ağa olduğunu hatırlatarak ordunun durumu ve askeri gelişmelerle ilgili tafsilatlı malumat göndermesini istemişti²². Diğer yandan başarısız geçen Bağdat kuşatması, Hüsrev Paşa'nın makbul bir isimken nasıl istenmeyen ve sonunda bertaraf edilen politik bir figüre dönüştüğünü göstermesi nedeniyle önemlidir. Bağdat'a muktedir bir sadrazam ve serdar imajıyla giden Hüsrev Paşa'dan beklenen askeri başarıların gelmemesi padişahı öfkelenmişti²³. Yaşanan askeri başarısızlığın yanı sıra sefer sırasında padişahın silahdar ağası Mostari Mustafa'yı azlederek, kendi kethüdası Süleyman'ı Yeniçeri ağası tayin etmişti. Ayrıca Defterdar Ebubekir Paşa gibi tecrübeli bir devlet adamını da asılsız suçlamalarla idam ettirmişti²⁴. Sadrazamın sert mizacı ve giriştiği bu gibi infazlar IV. Murad'ın tepkisini çekmişti²⁵. Bunlara kuşatmanın başarısızlığı da eklenince IV. Murad, Hüsrev Paşa'yı azletmişti.

IV. Murad, Hüsrev Paşa'nın azliyle birlikte iktidarını doğrudan tehdit eden bir ayaklanmanın ortasında kalmış, serdarın azledilmesine tepki gösteren yeniçeri ve kapıkulu sipahileri Anadolu'nun farklı bölgelerinde isyan çıkarmışlardı. Sadaret kaymakamlığı sırasında İstanbul'daki siyaseti fiilen idare ederek güç kazanan Topal Recep Paşa da yeniçerileri kışkırtarak büyük bir isyan başlatmış, Hafız Ahmed Paşa'yı IV. Murad'ın gözü önünde katletmişti. Bu atmosferde sadrazam olan Recep Paşa, padişaha yakın isimleri ortadan kaldırarak iktidar alanını genişletmiş; hatta tahta başka bir şehzade çıkarmayı dahi planlamıştı. Ancak IV. Murad, önce Hüsrev Paşa'yı ardından Recep Paşa'yı öldürerek iktidarına yönelik teşebbüsleri sonlandırmıştı²⁶.

IV. Murad'ın askeri ve siyasi meseleleri yönetebilecek güçlü bir sadrazam arayışına daha önce değinilmişti. Bu özelliklere sahip olduğunu düşündüğü Halil Paşa'nın başarısızlığından sonra padişah, silahdar ağası Hüsrev'in başarılarından dolayı umutlanmış olmalıdır. Kont Césy'e göre, Abaza seferi sonrası İstanbul'a dönen Hüsrev'in hastalanması üzerine padişah endişelenmiş ve devlet işlerini yoluna sokacağına inandığı sadrazamın sağlığına kavuşması için yoğun çaba harcamıştı²⁷. Muktedir ve sadık bir sadrazam ile askeri sınıfı kontrol altına alarak iktidar alanını genişletmek istediği anlaşılan IV. Murad, Hüsrev Paşa'nın başlangıçtaki performansı ile uygun ismi bulduğuna inanmış olmalıdır. Ona yazdığı hatt-ı hümayunlarda Safevilere karşı başarılarından duyduğu gurur ve memnuniyeti ifade etmiş; asker ve mühimmat ihtiyaçlarını eksiksiz yerine getireceğini belirtmişti. Hatta padişah, üzerinde hassasiyetle durduğu yeniçerilerin ve tımarlı sipahilerin denetlenmesi konularındaki ilk kapsamlı

²⁰Halil İnalçık, "Hüsrev Paşa", *TDVİA*, C 19, İstanbul 1999, s. 37-38; Abaza Mehmed Paşa'nın isyanı ve Bosna Beylerbeyliği ile alakalı bkz. Hrand D.Andreasyan, "Abaza Mehmed Paşa", *Tarih Dergisi*, 17/22, 1968, s. 131-142.

²¹*Topçular Kâtibi*, c. II, s. 884.

²²*Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayunları*, s. 157-164.

²³Kont Césy, Mart 1630'deki raporunda, Hüsrev Paşa'nın Bağdat'ta zafer kazanamamasını sefere başlarken oluşturduğu heyecan ve beklentilerle kıyaslayarak değerlendirmiştir. BnF, Français 16153, vr. 283b-284a, 289b; Ekim ve Kasım 1630'da yazdığı raporlarda ise padişahın Bağdat kuşatmasının seyri hakkında ya bilgi alamadığı ya da olumlu haberler gelmediği için sıkıntılı olduğunu yazmıştır. BnF, Français 16153, vr. 362b, 368-369a, 379b-380a; 1631'de yazdığı raporlarda ise artık Bağdat'ın fethedilmeyeceğinin kesinleştiğini aktarmıştır. BnF, Français, vr. 444a-444b, 447b-448a, 508b-509a; IV. Murad da Hüsrev Paşa'ya kuşatmanın seyriyle alakalı rapor göndermemesinden duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir bkz. *Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayunları*, s. 21-22.

²⁴*Topçular Kâtibi*, c. II, s. 943; *Tarih-i Naîmâ*, c. III, s. 649-650,669.

²⁵IV.Murad'ın sert politikalarından dolayı Hüsrev Paşa'yı uyardığı hatt-ı hümayun için bkz. *Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayunları*, s. 25.

²⁶Feridun Emecen, "Topal Recep Paşa", *TDVİA*, Ek-C.2, İstanbul 2019, s. 419-421; Mete, *Relazione of the Bailo Giorgio Gusitnian*, s. 156-157.

²⁷BnF, Français, 16153, vr. 151b-152a.

emirleri de ona vermişti²⁸. Hüsrev Paşa da Bağdat seferinin hazırlıkları kapsamında yeniçeri ve kapıkulu sipahi ocaklarında kapsamlı bir denetim yaparak, usulsüzlükleri tespit etmiş ve suçluları cezalandırmıştı²⁹. Bu yönüyle Hüsrev Paşa'nın üç yıl süren sadrazamlığı padişaha hem devlet meselelerinde olgunlaşması hem de askeri sınıf üzerindeki denetimi arttırması için yeterli zaman ve imkânı vermiş olmalıdır³⁰.

1. Yeni Kadrolar

III. Mehmed'in ölümüyle birlikte yerine gelen I. Ahmed, diğer padişahlar gibi eyalet valiliğinde bulunamaması sebebiyle kendi kadroları olmaksızın Harem'den tahta çıkmıştı (Aralık 1603). Dolayısıyla politik ve askeri kadroları belirleme noktasında farklı bir yol izleyerek, Enderunlu ve Has odalı gözdelere ön plana çıkarmıştı³¹. Enderun, imparatorluğun ihtiyaç duyduğu merkez ve taşra kadrolarının yetiştirildiği bir nevi saray akademisiydi. Belirli periyotlarla devşirilen çocuklar, Enderun hazırlık saraylarında eğitim gördükten sonra aralarındaki en istidatları Topkapı'daki Enderun'a alınmaktaydı. Burada ise padişahın hanesi içerisinde onun şahsi terbiyesinden ve sıkı bir eğitim sürecinden geçerek taşra çıkarılıp imparatorluk kançılıryasına katılıyorlardı³².

Enderun'un en önemli birimi şüphesiz ki Has Oda'ydı. Fatih kanunnamesinde Has Oda'nın kurularak buradaki ağaların nitelikleri ve nicelikleri sarıh bir şekilde belirtilmiştir³³. Padişahın şahsi ikameti olan Has Oda aynı zamanda mimari ve törensel açıdan sarayın kalbi denilebilecek bir konumdadır³⁴. Padişahın dışında kimsenin girmesine müsaade edilmeyen Has Oda'daki ağalar, padişahla aynı yemekleri yeme ve Has ahırlarda at sahibi olma imtiyazlarına sahiptir³⁵. Has odalılarının içerisinde ise has odabaşı, silahdar ağa, rikabdar ağa, çukadar ağa ve dülbend ağası arz ağaları olarak padişahla bizzat görüşme yapma imkânına sahip oldukları için en muteber mevkide bulunuyorlardı. Has Odabaşı en kıdemlileriyken hiyerarşide ikinci sırada silahdar ağa vardı. Padişahın silahlarını muhafaza eden silahdar ağalar, aynı zamanda Has odalılarının terbiyeleri ve cezalandırılmalarından da sorumlulardı³⁶. Merasimlerde ve av gezintilerinde daima padişahın yanında bulunarak şahsi silahını da taşımaktaydılar³⁷. Padişahın yanında silah taşımak ayrıcalığının ise silahdar ağayı diğerlerinden ayıran en önemli özellik olduğu anlaşılmaktadır. Zira bu, padişah ile silahdar ağa arasındaki güven

²⁸Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayunları, s. 6-21.

²⁹Tarih-i Na'ima (Yay.Haz. Mehmet İpşirli) C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 637-638; Kont Césy, Haziran 1629'deki raporunda Hüsrev Paşa'nın reform teşebbüslerinin askerlerin ciddi tepkisini çektiği ve bazı çatışmaların yaşandığını belirtmiştir. BnF, Français 16153, vr. 175b-176b.

³⁰Rhoads Murphey, "An Ottoman View from the Top and Rumbings from the Below: The Sultanic Writs (Hatt-ı Hümayun) of Murad IV (R. 1623-1640)", *Turcica*, S. 28, 1996, s. 325-327.

³¹I. Ahmed'in saltanatının bu yönüyle ilgili bkz. Günhan Börekçi, *Factions and Favorites at the Courts of Sultan Ahmed I and His Immediate Predecessors*, The Ohio State University Unpublished PhD Thesis, Ohio 2012.

³²Mehmet İpşirli, "Enderun", *TDVİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 185-187; Tobias P. Graf, *The Sultan's Renegades: Christian-European Converts to Islam and the Making of Ottoman Elite (1575-1610)*, Oxford University Press, New York 2017; Devşirme sisteminin kanun-i kadim anlayışına dair çağdaş bir kaynak için bkz. Kavanin-i Yeniçeriyen: Yeniçeri Kanunları, (Yay.Haz. Tayfun Toroser), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

³³"Ve bir Has Oda dahi yapılmışdır. Otuz iki aded Has Oda oğlamı ile içinde biri silâhdâr, biri rikâbdâr ve biri çukadâr ve biri dülbend oğlamı ola." *Kanunname-i Al-i Osman*, Ed. Erol Özvar, (Yay.Haz. Abdülkadir Özcan), Kitabevi, İstanbul 2003, s. 15; 17. yy'da bu sayı 40'a ulaşmıştır. *Koçi Bey Risaleleri*, (Yay.Haz. Seda Çakmakçıoğlu), Kabalcı, İstanbul 2007, s. 103-104; Mehmed Halife, Has odalılarının padişahın şahsi ağaları olduğunu ve sayılarının 40'ı bulduğunu, bunların 4'ünün arz ağası olarak diğerlerinden ayrıldığını belirtir. Ertuğrul Oral, *Tarih-i Gilmanî Mehmed Halife*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2000, s. 112.

³⁴Sevgi Ağca Diker, *Has Oda ve Teşkilatı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2019, s. 84-143.

³⁵17.yy'da Enderun'da bulunan Albertus Bobovius, buraya şeyhülislam ve sadrazam dışında kimsenin girmesine müsaade edilmediğini aktarır. Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderûn: Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013, s. 17; Has odalılarının beslenme ve padişahın ahırlarında at sahibi olmasıyla ilgili bkz. Diker, *Has Oda*, s. 63-66.

³⁶"Silâhdâr dahi acemilere sille çalmağa me'me'ürdür." *Kanunname-i Al-i Osman*, s. 15.

³⁷Ali Ufkî Bey, *Saray-ı Enderûn*, s. 58; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 310,312,329-330; Padişahlar ile silahdar ağalar arasındaki yakın ilişki için bkz. Diker, *Has Oda*, s. 199-202.

duygusunun en üst düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Neticede on yedinci yüzyıla gelindiğinde silahdar ağaların idaredeki rolünün de padişaha olan yakınlıkları ve söz konusu güven duygusuna paralel olarak artmaya başladığı görülmektedir³⁸.

Değindiği üzere I. Ahmed'den itibaren padişahlar Harem'den tahta çıktıkları için Enderunlu ve Has odalılarla yakın bir iş birliği içinde olmuşlardır. İlk senelerinde saltanata yönelik isyanlara şahit olan IV. Murad'ın da şahsi otoritesini kurarken kendisine yakın ve güvenilir isimlerle hareket etmek istemesi makul bir tercihtir. Bu minvalde Habsburg elçisi Schmid, IV. Murad'ın memuriyetlerin tanziminde kendisine yakın olanları seçmeye temayülü olduğunu ve böyle olmayanların da zamanla padişahın isteklerine göre hareket ettiğini belirtmiştir³⁹. Sadakat ve güven temelinde ele alınacak bu iş birliğinin en kıymetli paydaşları olan Has odalı ağalar, padişahın şahsi otoritesini inşa etme sürecinde hayatını da emanet ettiği yakın müttefikleriydi. Öyle ki Hafız Ahmed Paşa'nın zorbalar tarafından katledildiği ayaklanma sırasında IV. Murad, Has odalı ağaların arasındaki bir koruma çemberinden isyancılara seslenmişti⁴⁰. Onun Has odalılara verdiği önem sadece buradan çıkardığı isimleri imparatorluğun mühim kadrolarına atamasıyla gerçekleşmemiştir. Seferli Koğuşu adında yeni bir birimi kurarak Has Oda'nın yapısını da genişletmişti. Böylece Has odalılar, IV. Murad ile birlikte yeni binalara ve imparatorluk tarihinde o zamana değin aldıkları en yüksek maaşlara sahip olmuşlardı⁴¹.

IV. Murad'ın Has odalılar ve özellikle silahdar ağalarla kurduğu samimi ilişkiye dair kendisi de Enderunlu olan Evliya Çelebi'nin aktardıkları önemlidir. IV. Murad'ın Has Oda'daki hamamda yıkandıktan sonra silahdar ağalarını şaka niyetine havaya kaldırıp döndürmesi⁴² veya seferde yatağına düşen mum ateşini söndürüp canını kurtaran Silahdar Melek Ahmed Ağa'yı sofrasına davet edip ekmeğini paylaşması ilgi çekici örneklerdir⁴³. IV. Murad geceleri tebdil gezerken Silahdar Melek Ahmed Ağa daima padişahın yanında bulunmuştu⁴⁴. Hasan Beyzade de IV. Murad ile Silahdar Mustafa Paşa'nın Revan seferinde avladıkları hayvanları birlikte yediklerinden bahsetmektedir⁴⁵. Yine aynı ikilinin seferi orduda buldukları sırada birlikte yaptığı gezintiler olduğu bilinmektedir⁴⁶.

Aynı dönemlerde Enderun'da bulunan Ali Ufki Bey silahdar ağaların arz ağası olarak mühim olan konularına işaret ederek, silahdar ağaların odalarının Has Oda'nın hemen yanında bulunduğunu belirtir. Ayrıca buradaki ağaların padişahın da katıldığı mutat eğlence meclisleri tertip ettiklerinden bahsetmektedir. Bu yönüyle Has odalılarının padişahla birlikte eğlenmeleri padişah ile buradaki ağalar arasındaki mahremiyetin boyutlarının anlaşılabilmesi açısından önemlidir⁴⁷. Neticede IV. Murad, 1632'den itibaren silahdar ağalarını mutlak otoritesini tesis etmek için sırayla taşra çıkarmış ve önemli

³⁸Fatih kanunnamesine göre silahdar ağaların taşra çıkışları bölük ağası, çâşniğırbaşı veya kapıcıbaşı gibi makamlarla yapılmalıydı. *Kanunname-i Al-i Osman*, s. 15; Evliya Çelebi, Kanuni döneminde silahdar ağaların sancakbeyi olarak taşra çıktıklarını aktarır. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Yay.Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), C. I/I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 143; 17.yy'a geldiğinde ise silahdar ağalar vezaretle taşra çıkartılmakla kalmıyor, hanedan damadı da yapılıyorlardı. Diker, *Has Oda*, s. 190-192, 208-210, 228-231.

³⁹Hüseyin Onur Ercan, *Osmanlı-Habsburg Diplomasisi: Rudolf Schmid'in Nihai Raporunun Türkçe'ye Çevirisi ve Otuz Yıl Savaşları ile İlişkisi (1629-1643)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 79-80.

⁴⁰*Târih-i Na'imâ*, C. III, s. 701.

⁴¹Seferli Koğuşu ile alakalı bkz. Diker, *Has Oda*, s. 34-37; IV. Murad, has odalı ağaların günlük 20 akçe olan yevmiyelerini 30 akçeye çıkarmış, özel günlerde aldıkları bahşişlerine de 20 altın zam yapmıştı. Diker, *Has Oda*, s. 72-74.

⁴²"Bir gün efendimiz Melek Ahmed Ağa'yı ve Silahdar Musa Ağa'yı, -ikisi birer adam azmanları iken-ikisinin kemerlerine birer ellerini sokup mübarek başları üzerine kaldırdı. Musa Paşa'yı sol elinden bırakıp sağ eliyle Melek Ahmed Ağa'yı yedi sekiz kere gürz gibi dönderdi." Evliya Çelebi, *Seyahatname*, I/ I, s. 211.

⁴³"Murad Han kahvaltı ederken altın siniden bir ekmeğin parçası ve bir mücevher sahan yemek kaldırıp, 'Melek Ahmed! Şimden geri yakın silâhdarım olup beni bir hoşça gözet. Al şu bereketli beyaz ekmeği yiyip hayr duama devam eyle' diye eğnime bir samur kürk ve başıma bir Muhammedî sarık sarıp müstakim silâhdar ve padişah musahibi oldum idi." *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Yay.Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), C. III/II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 669-670.

⁴⁴Evliya Çelebi, *Seyahatname*, I/ I, s. 187.

⁴⁵*Hasan Bey-zâde*, c. III, s. 1055.

⁴⁶"Ve Pâdişâh, Silâhdâr Paşa ile varup 'Ayuntâb'ı seyr eyledi." Kâtip Çelebi, *Fezleke*, c. II, s. 795.

⁴⁷Ali Ufkî Bey, *Saray-ı Enderûn*, s. 43,53,65; Diker, *Has Oda*, s. 242-245.

mevkilere atamıştır. Bu noktada, silahdar paşaların sistem içindeki konumlarını sağlıklı değerlendirebilmek için padişahın halihazırdaki devlet adamlarıyla ilişkilerini kendi hatt-ı hümayunları üzerinden yorumlamak yararlı olabilir.

1623-1631 arasındaki şark seferlerine katılan devlet adamları ekseriyetle aynı isimler olmuş, bunların ölümüyle yerlerine merkezden atama yapılmayıp yine seferlerde tecrübe kazanmış isimler getirilmiştir. Böylece Nogay Mehmed Paşa, Zor Ahmed Paşa, Tayyar Mehmed Paşa, Küçük Ahmed Paşa, İlyas Paşa gibi isimler farklı eyaletlerin beylerbeyi olarak uzun yıllar boy göstermiştir. Padişah, Avusturya ve Lehistan ile yaşanan problemleri ise sulh ve diplomasi yoluyla çözmeyi tercih etmişti. Bu nedenle diplomatik meziyetleri yüksek Murtaza Paşa, Recep Paşa ve Hasan Paşa batıdaki meselelerde padişahın güvendiği isimler olarak ön plana çıkmışlardı⁴⁸. Ayrıca IV. Murad'ın selefleri zamanında taşra çıkan silahdar paşalar da batıdaki bazı sıkıntıları çözmeleri için görevlendirilmişti⁴⁹.

1632'den itibaren ise merkezden eyaletlere atanan beylerbeylerinde önemli bir artış tespit edilmektedir. Bu durum IV. Murad'ın eyaletlerdeki otoritesini pekiştirmeye yönelik politikasıyla doğrudan alakalıdır⁵⁰. Padişah, yeni dönemde tecrübeli paşaların yanında saraydan görevlendirdiği beylerbeyleriyle eyaletlerdeki denetimini arttırmak istemiş olmalıdır. Öyle ki ekserini 1632'den itibaren kaleme aldığı hatt-ı hümayunlarında, devlet adamlarından bu yöndeki beklentilerinin yerine getirilmesini teşvik ve tehdit dolu cümlelerle istemiştir. IV. Murad hatt-ı hümayunlarda, beylerbeylerine kendilerine verilen görevleri en iyi şekilde yerine getirmelerini aksi halde cezalandırılacaklarını net ifadelerle kanıksatmaya çalışmış, böylece onlara yeğane otoritenin kendisi olduğunu göstermek istemiştir⁵¹. Devlet adamlarının her birinden faaliyetleriyle alakalı detaylı raporlar isteyen padişah, yaptıkları işleri yakından takip ettiğini de hissettirmiştir. Özellikle vazifesini ihmal eden veya yerine getirmeyip halka zulmedenlere hakaret ederek ağır tehditler savurmuştur⁵².

IV. Murad'a uzun yıllar sadrazamlık yapan Tabaniyassı Mehmed Paşa da bu noktada ilginç bir örnektir. IV. Murad'a bir risale sunan Koçi Bey; hazineyi koruyan, kapıkullarını denetleyen ve kararlarını tartışmasız uygulayabilen geçmişteki güçlü sadrazamlardan örnekler vererek padişaha kendi zamanında böyle sadrazamların bulunmadığını belirtmişti⁵³. Padişahın bu eksikliği Hüseyin Paşa'dan sonra Mehmed Paşa'yla aşmak istediği anlaşılmaktadır. 1628'de Mirahurluktan Mısır'a atadığı Mehmed Paşa'ya yazdığı hatt-ı hümayunlarda, onu kayırarak daha yüksek mevkilere hazırlama niyetinde olduğunu belirtmişti. Öyle ki onu tecrübe kazanması için biraz daha Mısır'da istihdam edeceğini belirten padişah, kız kardeşini de kendisiyle nikahladığını bildirmişti⁵⁴. Sözü tutan padişah, paşayı önce Kubbealtı veziri, sonra da sadrazam tayin etmişti. Mehmed Paşa, padişahın isteği doğrultusunda kapıkulu askerlerinin asayışı ve tımarlı sipahilerin denetiminde önemli vazifeler almıştı⁵⁵. Revan seferi öncesinde ise Anadolu'daki asayışı sağlamak ve Safevilerin saldırılarıyla

⁴⁸Murtaza Paşa ve Hasan Paşa'nın faaliyetleriyle alakalı bkz. Mahmut Halef Cevrioglu, "Murteza Pasha's Conduct of Diplomacy on the Buda Frontier", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 9/24, 2022, s. 351-364.

⁴⁹Örneğin II. Osman'ın silahdar ağası Kenan Paşa, 1627-1629 arasında Rumeli'deki eşkıyaları cezalandırmış ve Kazaklara karşı bir deniz seferi düzenlemiştir. Tülün Değirmenci Tural, "Sözleri Dilensin, Tasviri İzlensin: Tulû'i'nin Paşanâme'si ve 17. Yüzyıldan Eşkya Hikâyeleri", *Kebikeç*, S. 33, 2012, s. 127-147; Mahmut Halef Cevrioglu, "Tulû'i'nin Paşanâme'si ya da Karadeniz'de Bir Deniz Cengininin Anlatımı (1629)", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, S. 3, 2022, s. 86-102.

⁵⁰Metin Kunt, *Sancaktan Eyalet: 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniversitesi Doçentlik Tezi, İstanbul 1975, s. 58-84.

⁵¹*Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayunları*, s. 124,177-178.

⁵²Murphey, *The Sultan's Writs of Murad IV*, s. 328-337; *Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayunları*, s. 96-97,168.

⁵³*Koçi Bey Risaleleri*, s. 27-91.

⁵⁴*Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayunları*, s. 80-81,82-83.

⁵⁵IV. Murad'ın emriyle gerçekleşen tımar reformu için bkz. Douglas A. Howard, *The Ottoman Tımar System and Its Transformation, 1563-1656*, Indiana University Unpublished PhD Thesis, Indiana 1987, s. 202-224.

ilgilenmek için serdar atanmıştı⁵⁶. Sefer arefesinde serdarlık beratına benzer bir hatt-ı hümayun yayınlanmış, bütün rical-i devletin Mehmed Paşa'ya itaat etmesi istenmişti⁵⁷. Revan'ın fethinden sonraysa Rumeli beylerbeyliği arpalık olarak kendisine verilmiş, sefer dönüşü Van'da kalarak askerin yoklamasını yapmıştı⁵⁸. Revan'ın kaybında ihmali olduğu düşünüldüğünden dolayı ise azledilmiş, bir müddet sonra Silahdar Mustafa Paşa'nın organize ettiği bir komplo sonucunda idam edilmiştir⁵⁹.

Tabanıyassı Mehmed Paşa'yı sadrazam yaparak askeri ve siyasi hedefleri doğrultusunda hareket etmesini sağlayan IV. Murad, aynı dönemde silahdar ağalarını da ardı ardına taşra çıkarmaya başlamıştı. Bunlardan ilki 1630'de Mısır beylerbeyi atadığı Silahdar Musa Ağa'ydı⁶⁰. Mısır'ın iktisadi durumu hakkında kapsamlı bir denetleme gerçekleştiren Musa Paşa, önceki beylerbeylerinin gelir giderlerini defterlere kaydedip Yemen isyanı ile ilgili kapsamlı bir rapor hazırlayarak IV. Murad'ın takdirini kazanmıştı⁶¹. Mısır'dan sonra Ekim 1631'de Budin beylerbeyi atanan Musa Paşa, üç yıl bu görevde kalmıştı⁶². IV. Murad'ın onu Budin'e atamasının bir nedeni de tımar reformu kapsamında Budin'deki tımarların yoklamasını gerçekleştirmesiydi. Bunun yanında kendisine serhad kalelerinin muhafazasına ihtimam göstermesi ve Habsburg elçisinin ağır lanarak barış koşullarının sürdürülmesi hususlarında emirler vermişti⁶³. Musa Paşa Ocak 1634'de barış görüşmeleri için İstanbul'a giden Habsburg elçisi Kont Puchheim'i ağırlamıştı. Elçi, Musa Paşa'nın İsveç elçisiyle görüşmesinden şikayetçi olmuş, bundan bir süre sonra da paşa azledilmişti⁶⁴. 1635'te padişah ile birlikte Revan seferine katılan Musa Paşa, kuşatma sırasında IV. Murad'ın otağını korumuş, seferin ardından İstanbul muhafızı atanmıştı⁶⁵. Şubat 1637'de tecrübesi nedeniyle tekrar Budin beylerbeyi tayin edilmesine⁶⁶ rağmen Bağdat seferi öncesinde Âsitâne muhafazası için yeniden İstanbul'a çağrılmıştır⁶⁷.

Silahdar Musa Paşa'dan sonra Silahdar Celep Ahmed Ağa, Mart 1634'de vezaretle Halep Beylerbeyi tayin edilmişti⁶⁸. Topal Recep Paşa'nın katlinden sonra ayaklanan sipahiler, padişahı ayak divanına çıkardıklarında Silahdar Ahmed Ağa onlarla sözlü kavga etmişti⁶⁹. Haziran 1634'de ise Silahdar Hüseyin Ağa vezaretle Budin'e tayin edilmişti. Hüseyin Paşa'nın görev yeri bir ay sonra Bosna olarak değiştirilmiş, bundan da vazgeçilerek Kastamonu arpalık olarak kendisine verilmişti⁷⁰. Böylece Revan kuşatması sırasında IV. Murad'ın etrafında tecrübeli devlet adamlarının yanı sıra birden çok silahdar paşa da boy göstermişti. Kuşatmada Silahdar Hüseyin Paşa Safevilerin saldırılarına karşı Erzurum muhafazasına bırakılırken, Silahdar Musa Paşa padişahın otağını korumuştur. Silahdar Celep Ahmed Paşa Halep askeriyle ve Silahdar Bezirgânzâde Mustafa Paşa Şam askeriyle kuşatmanın birer kolunu yönetmişti. Kuşatmada aktif rol alan Silahdar Sarı Kenan Paşa ise Ahıska'yı fethetmişti⁷¹.

⁵⁶Süleyman Polat, *IV. Murat'ın Revan Seferi Organizasyonu ve Stratejisi*, ATASE Yayınları, Ankara 2015, s. 21.

⁵⁷*Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayunları*, s. 108-109.

⁵⁸Abdülkadir Özcan, "Tabanıyassı Mehmed Paşa", *TDVİA*, Ek-C 2, İstanbul 2019, s. 229-230.

⁵⁹*Târih-i Na'îmâ*, c. III, s. 922-926.

⁶⁰Ergin Bulan, *XVII. Yüzyıldaki Mısır Valileri*, İstanbul Üniversitesi Mezuniyet Tezi, İstanbul 1965, s. 36-37.

⁶¹*Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayunları*, s. 41-42,60-61.

⁶²Orhan Kılıç, "Budın ve Tımışvar Eyaletlerinin Paşaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *OTAM*, S. 46, 2019, s. 212.

⁶³*Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayunları*, s. 90-92,98-99.

⁶⁴Mahmud Halef Cevrioglu, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Habsburg Diplomatik İlişkileri ve Osmanlı Diplomasisi*, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2021, s. 102-103,202-205.

⁶⁵*Topçular Kâtibi*, c. II, s. 1008,1027,1035; Polat, *IV. Murat'ın Revan Seferi*, s. 108,184,399.

⁶⁶BOA, KK. d. 266, vr. 14a, 23 Ramazan 1046/18 Şubat 1637.

⁶⁷*Târih-i Na'îmâ*, c. III, s. 860.

⁶⁸BOA, KK. d. 266, vr. 28b, 18 Ramazan 1043/18 Mart 1634.

⁶⁹Kâtip Çelebi, *Fezleke*, c. II, s. 720-721.

⁷⁰*Târih-i Na'îmâ*, c. III, s. 791.

⁷¹*Topçular Kâtibi*, c. II, s. 1023,1025-1029; *Târih-i Na'îmâ*, c. III, s. 812-813,824-825; Polat, *IV. Murat'ın Revan Seferi*, s. 395-399.

IV. Murad, Bağdat'ın fethinden sonra Silahdar Melek Ahmed Ağa'yı⁷² Diyarbakır Beylerbeyi tayin etmişti. Melek Ahmed Paşa'nın akrabası olan ve bu sayede onunla alakalı birinci elden bilgiler paylaşan Evliya Çelebi, IV. Murad'ın Bağdat kuşatmasına katılmayan İmadiye ve Bitlis hanlarını cezalandırması için Silahdar Melek Ahmed'i görevlendirdiğini belirtmektedir. Ona göre padişah isyankâr hanların sefere katılmadığını öğrenince öfkesinden kılıcını çekmiş; sonra kılıcını ve sırtından çıkardığı samur kürkünü Silahdar Ahmed Ağa'ya giydirerek hanların hakkından gelmesi için kendisini Diyarbakır beylerbeyi atadığını söylemişti. Ayrıca onu yeni fethedilen Bağdat'ın da muhafazasından sorumlu tutmuştu. Böylece padişah hala hassas olan bölgenin kontrolü için silahdar ağasını görevlendirmişti⁷³. Bağdat'tan sonra diğer silahdar ağası Bıyıklı Mustafa'yı da Yeniçeri ağası atamıştı⁷⁴.

Neticede IV. Murad şahsi iktidarını kurarken sadık ve güvenilir devlet adamlarını yüksek mevkilere atama politikası çerçevesinde silahdar ağaları fazlaca tercih etmiş; ehemmiyetli eyaletler ve hassasiyet arz eden vazifeleri onlara tevdi etmişti. Padişahın merkez ve taşra mevkilerinde silahdar ağalara verdiği rolle birçok silahdar paşa uzun yıllar devlete hizmet edebilmişti. IV. Murad'ın diğer devlet adamlarıyla ilişkisinin şekillenmesinde ve otoritesini temellendirilmesinde istisnai bir role sahip olan Silahdar Bezirgânzâde Mustafa Paşa'nın hikayesi ise ayrı bir ilgiyi hak etmektedir. Sonraki bölümde IV. Murad'ın örneğine rastlanmayan bir törenle taşra çıkardığı ve şahsıyla devlet adamları arasında aracı konuma yerleştirdiği Silahdar Mustafa Paşa'nın hayatı konu edilecektir.

2. Silahdar Bezirgânzâde Mustafa Paşa

Revan ve Bağdat seferleri, IV. Murad'ın muktedir ve savaşçı padişah imajı kazanmasında mühim bir role sahipti. Seferlerden önce Üsküdar'daki hazırlıklar sırasında düzenlenen tantanalı törenler, padişaha hanedanın yüceliği ve devletin ihtişamını sergilemek için önemli bir fırsat sunmuştu⁷⁵. Habsburg elçisi Schmid, Üsküdar'daki hazırlıklar sırasında padişahın ordugahı gece gündüz gezerek kusurlu bulduklarını ölümle cezalandırdığını yazmıştı⁷⁶. İktidarını uzun süre tehdit eden askerleri seferin başında denetim altına alan padişah, olası itaatsizliklerin önüne geçmek için aynı sertliği sefer sırasında da göstermişti. 1635'te kendisini Lehistan seferine teşvik eden Abaza'yı katlettirmişti⁷⁷. Revan seferi sırasında ise Tutûcî Hasan Paşa, Celep-oğlu Ali Paşa ve Demirkazık Halil Paşa gibi tecrübeli isimleri ihmalleri nedeniyle öldürtmüştü. Murtaza Paşa'yı da otağı yanlış yere

⁷²Melek Ahmed Paşa ile ilgili bkz. Robert Dankoff, *The Intimate Life of an Ottoman Statesman Melek Ahmed Pasha (1588-1662)*, State University of New York Press, New York 1991.

⁷³"İmâdiye'de Muzurî Hanı Yusuf Han ve Bitlis Hanı Abdâl Han gelmediklerinden Murad Han gayet öfkelenerek kemerinden kılıcını sıyırıp Silâhdar Melek Ahmed Ağa'ya çıplak kılıcı verip: 'Ahmed bu kılıç ile o iki adet gelmeyen hanların haklarından gel!' diye emredince derhal Melek Ahmed Paşa el öpüp, 'Bismillah niyyetü'l-gaza!' deyip Murad Han'ın elinden çıplak kılıcı alınca Murad Han ayağa kalkıp sırtındaki samur kürkünü Melek Ahmed Paşa sırtına giydirip belindeki kılıç kınını Ahmed Ağa'nın kemerine bağlayıp: 'Ahmed sana Diyarbakır Eyaleti'ni vezâretle bağışladım. Göreyim seni, Diyarbakır askeri ile Bağdat'ı nasıl korursun ve inatçı hanlardan nasıl intikam alırsın!' Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*, (Yay.Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), C. IV/II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 555.

⁷⁴*Târih-i Na'imâ*, c. III, s. 894; Yıldız, *The Janissary Ağas*, s. 408.

⁷⁵Rhoads Murphey, "Recovering the Sights and Sounds of Ottoman Sovereignty: Reflections on the Departure Ceremonies Staged at Üsküdar Preceding Murad IV's Two Eastern Campaigns in 1635 and in 1638", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V: Bildiriler*, (1-5 Kasım 2007), C. II, İstanbul 2008, s. 591-606; IV. Murad'ın Revan ve Bağdat seferleri için bkz. Tahsin Ünal, *IV. Murad ve Bağdat Seferi*, Berikan Yayınları, Ankara 2001; Polat, *IV. Murad'ın Revan Seferi*, s. 11-404.

⁷⁶Ercan, *Osmanlı-Habsburg Diplomasisi*, s. 76.

⁷⁷IV. Murad'ın akim kalan Lehistan seferi ve Abaza Mehmed Paşa'nın rolü için bkz. Mahmut Halef Cevrioglu, "Sultan Murad's Polish Campaign (1634)", *Acta Poloniae Historica*, S. 122, 2020, s. 209-246.

kurduğu için bizzat değnek vurarak cezalandırmıştı⁷⁸. Yolculuğu sırasında ise birçok eyalet ve sancağa da yeni isimler atamıştı⁷⁹.

Revan seferi IV. Murad'ın otoritesini denetim ve şiddet yoluyla kanıksatması dışında yeni siyasi düzeninin başat aktörleri olan Enderunluların da askeri sahaya çıkarılması açısından dikkate değerdir. Topkapı'dan bin kadar iç oğlanı ve ağalarıyla ayrılan padişah, Üsküdar'daki törenler boyunca onları yanından ayırmamıştı⁸⁰. Mayıs 1635'te Sivas'a ulaştığında ise emsali görülmemiş bir törenle Silahdar Bezirgânzâde Mustafa Ağa'ya ikinci vezirlik payesi vererek Şam beylerbeyliğiyle taşra çıkarmıştı. Hasan Bey-zâde töreni şöyle anlatmıştır:

“Zî'l-hiccenin başında Silahdarlık hıdmetinde olan Mustafa Ağa'ya vezâret-i sâniye ile Şâm-şerîf eyâleti virilüp, Şâm kolına otağı kurulup, ol günde, ale's-sabâh, cümle-i vüzerâ vü ulemâ ve erkân-ı devlet, otak-ı hümâyûna varup, cem' olup, Pâdişâh-ı cihân-penâh, el kaldurup, du'â idiüp, andan Silâhdâr Paşa'ya taşra çıkarup, Şam kolunda kurulan otağına revâne kılmışlardır. Cümle-i vüzerâ ve şeyhü'l-İslâm ve kâdî'askerler ve meşâyih ve erkân-ı Dîvân ve asâkir-i Şâh-ı cihân, alay ile bile, olup, gitmişler ve hul'at-ı pâdişâhiyi telebbüsten sonra, cümlesi, Silâhdâr Paşa'nun dest-i kerem-peyvestin bûs eylemişler”⁸¹.

Silahdar Mustafa, padişah tarafından bütün rical-i devletin katıldığı törenle taşra çıkarılmış, dahası vüzerâ ve ulema tek tek Mustafa Paşa'ya tebrik edip elini öpmüştü. Bunun sebebi IV. Murad'ın Silahdar Mustafa Paşa'ya yeni siyasi düzende padişah ile ümera ve ulema arasında aracı rolünü biçmesiydi. Bu noktada Silahdar Mustafa Paşa'nın konumunu daha yakından incelemeyen önce hayatı ve kişiliği hakkında bazı bilgiler verilmelidir.

Venedik kaynaklarına göre 1609'da Saraybosna'da doğan Mustafa'nın babası tüccar El-Hac Sinan Ağa'ydı ve bu nedenle Mustafa'ya Bezirgânzâde lakabı verilmişti⁸². Naîmâ, onun Bosna'da Hacı Sinanüddin Yusuf adlı bir bezirgânın üçüncü oğlu olarak dünyaya geldiğini, başlangıçta İstanbul'da bazı ekabire hizmet ettiğini, daha sonra saraya girip gilmân-ı hassalardan olduğunu yazmıştır. IV. Murad, Lehistan seferi için gittiği Edirne'de Mustafa ile samimiyet kurmuş ve kendisini Has Oda'ya almıştı. Padişahın zamanla artan muhabbeti ve iltifatıyla birlikte Silahdar Hüseyin Ağa'nın taşra çıkmasından sonra Mustafa, IV. Murad'ın yeni silahdar ağası olmuştu. Yine Naîmâ'ya göre, henüz IV. Murad'ın silahdar ağası olduğu dönemde Mustafa siyasi meselelere etki edebiliyordu. Bosna beylerbeyliği sırasında babasına zulmeden Abaza Mehmed Paşa'nın katledilmesi için Mustafa'nın padişahı ikna ettiği söylentileri duyulmuştu⁸³. Öte yandan, Silahdar Mustafa'dan itibaren kıymetli eşyaların bulunduğu Has Oda hazinesi, Has Odabaşının nezaretinden alınarak silahdar ağaların muhafazasına verilmişti⁸⁴.

Silahdar Mustafa Paşa, IV. Murad'ın kendisine yakın kişileri önemli mevkilere getirme politikası çerçevesinde siyasi sahaya çıkmıştı. Ayrıca devşirilmeyip bir bezirgânın oğlu olarak saraya girmesi de XVII. yüzyılda gerçekleşen sosyo-ekonomik değişim ve bunun askeri sınıfın sosyolojik yapısı üzerindeki etkileriyle ilgili olmalıdır. Zira bu dönemde toplumun farklı

⁷⁸Târih-i Na'îmâ, c. III, s. 802,805-808; Yunus Zeyrek, *IV. Sultan Murad'ın Revân ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 13,17,20,33.

⁷⁹Zeyrek, *Sultan Murad'ın Revân ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi*, s. 29-31.

⁸⁰Topçular Kâtibi, c. II, s. 1011-1015; Hasan Bey-zâde Tarihi, C. III, s. 1048-1049.

⁸¹Hasan Bey-zâde Tarihi, C. III, s. 1053-1054; Ayrıca bkz. Topçular Kâtibi, C. II, s. 1023; Târih-i Na'îmâ, C. III, s. 803; Zeyrek, *Sultan Murad'ın Revân ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi*, s. 33.

⁸²Nejat Göyünç, “Eski Malatya'da Silahdar Mustafa Paşa Hanı”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 1, 1970, s. 69.

⁸³Târih-i Na'îmâ, c. III, s. 789, 791, 793.

⁸⁴Diker, *Has Oda*, s. 204-208.

kesimlerinden kişiler askeri sınıfa dahil olabiliyorlardı⁸⁵. Diğer yandan Silahdar Mustafa'nın özel konumu onun dönemin kaynakları tarafından da hususi olarak ele alınmasına sebep olmuştu. Bir has odalı olduğu anlaşılan çağdaş vekayinâme yazarı onun IV. Murad tarafından usullere uygun olmayan bir şekilde yükseltilerek silahdar ağalığa getirildiğini aktarmaktadır⁸⁶. Silahdar Mustafa Paşa'yı diğer silahdar ağalardan ayıran en önemli özellik ise taşra çıktıktan sonra dahi IV. Murad'ın yanından ayrılmaması ve has nedimi sıfatıyla padişaha yakın konumunu sürdürmesiydi⁸⁷. Üstelik Revan seferi boyunca onun otağı IV. Murad tarafından bilinçli bir şekilde devlet meselelerinin tartışıldığı mekân haline getirilmiş, Sadrazam Tabaniyassı Mehmed Paşa orduya ulaştığında Silahdar Paşa'nın otağını ziyaret etmesi gerekmişti⁸⁸. Bunun dışında Silahdar Mustafa Paşa'nın Erzurum'da cirit oynarken Ömer isimli birisinin ölümüne sebep olduğu, diyet olarak ailesine seksen bin akçe ödediği belgelere yansımıştır⁸⁹.

Bağdat seferine IV. Murad ile birlikte katılan Silahdar Mustafa Paşa, Diyarbakır'da yeniden Şam beylerbeyi atanmıştı. Revan seferinde olduğu gibi bu sefer sırasında da sadrazam divan toplantılarını Silahdar Paşa'nın otağında gerçekleştirmişti⁹⁰. Silahdar Paşa, Bağdat kuşatmasında Şam askerleri ve top bataryalarıyla metrislere girerek surları tahrip etmişti. Onun kuşatma boyunca yaptıklarından padişahın emriyle kaleme alınan Bağdat fetihnâmesinde de bahsedilmişti⁹¹. Muhasarada Sadrazam Tayyar Mehmed Paşa'nın ölmesi ve Kapudan-ı Derya Kemankeş Mustafa Paşa'nın sadrazam olması üzerine kapudân-ı deryalığa tayin edilmişti. İstanbul'a dönünce kapudânlık vazifesini bilfiil icra etmemiş, tersane kethüdası Uzun Piyale donanmayla deniz seferlerine çıkmıştı⁹². Uzun Piyale, Özi ve Azak kalelerinin muhafazası ve Kazaklarla mücadelesine dair faaliyetlerini detaylı raporlarla Silahdar Paşa'ya yazmıştı⁹³. 1638'de Venedik ile yaşanan Avlonya krizi üzerine diplomatik misyon da yüklenmiş,⁹⁴ gelişmeyi öğrenen IV. Murad intikam almaya niyetlenince Venedik balyosu Silahdar Mustafa Paşa'ya başvurmuştu. Silahdar Paşa'ya bir mektup yazan balyos, Osmanlılarla dostluğu sürdürmek istediklerini ve bunun için zararlarını tazmin edeceklerini taahhüt etmişti⁹⁵. Silahdar Paşa'nın arabuluculuğuyla Venediklilerle sulh sağlanmış, bunun karşılığında Venedik kendisine bir miktar para ödemiş⁹⁶.

Silahdar Mustafa Paşa, siyasi konumu ve devlet meselelerindeki etkinliğine paralel olarak ekonomik açıdan da güçlenmiştir. Taşra çıkarılmasıyla birlikte Şam eyaletinin gelirleri kendisine verilmiş, sefer dönüşünde ise IV. Murad ona imparatorluk tarihinin en özel mansıplarından oluşan birtakım gelirler sağlamıştı. Manisa, Aydın ve Niğbolu gibi sancakların gelirlerinin yanı sıra IV. Murad'ın ölümünden sonra sürgüne gönderilmesine sebep olan Kıbrıs'ın senelik cizyesi de padişah

⁸⁵Bu konu üzerine bir analiz için bkz. Baki Tezcan, *The Second Ottoman Empire: Political and Social Transformation in the Early Modern World*, Cambridge University Press, Cambridge 2010, s. 14-43,141-149.

⁸⁶"Mustafa nâmında Bosnevî bir kimseyi musâhib idüp yolsuz silâhdâr idüp sakalı geldükde sakalı koyuvirüp vezâret virüp yine Hâs Oda'da olurdu..." Ramazan Aktemur, *Anonim Osmanlı Vekayinâmesi (H.1058-1106/M.1648-1694)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s. 84.

⁸⁷Evliya Çelebi, *Seyahatname*, I/1, s. 199; Peçevi, C. II, s. 489.

⁸⁸*Târih-i Na'îmâ*, C. III, s. 810.

⁸⁹BOA, TSMA. e. 220/13, 5 Şaban 1046/2 Ocak 1637.

⁹⁰"...Vezîr-i a'zam olan Bayram Paşa ordu-yı hümâyûna dâhil oldukda, sa'âdetlü Pâdişâh câniblerinden Silâhdâr Paşa'nın otaklarında müsâfir olup, Dîvân ederlerdi." *Topçular Kâtibi*, c. II, s. 1078.

⁹¹*Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümâyûnları*, s. 204-205; Bağdat Seferi için bkz. Abdurrahmah Hibri Efendi, *Bir Divan Katibinin Kalemîyle IV. Murad'ın Bağdat Seferi: Târih-i Feth-i Bağdâd*, (Yay.Haz. Ahmet Üstüner), Yeditepe, İstanbul 2021.

⁹²Göyünç, "Silahdar Mustafa", s. 72.

⁹³BOA, TSMA. e. 262/8, 29 Zilhicce 1048/3 Mayıs 1639; BOA, TSMA. e. 535/22, 29 Zilhicce 1048/3 Mayıs 1639; BOA, TSMA. e. 556/1, 22 Rabiulevvel 1049/23 Temmuz 1639; Tersane kethüdası Maksud Efendi Silahdar'a donanma gemileri ve tersanenin durumu hakkındaki raporu için bkz. BOA, TSMA. e. 283/24, 3 Zilkade 1048/8 Mart 1639.

⁹⁴*Târih-i Na'îmâ*, C. III, s. 934-935.

⁹⁵BOA, TSMA. e. 758/67, 14 Şevval 1048/18 Şubat 1639.

⁹⁶Peçevi, C. II, s. 503.

tarafından Silahdar Mustafa Paşa'nın şahsi hazinesinin akarları haline getirilmiştir⁹⁷. Şam beylerbeyliğinden ise padişahın arzusuyla yirmi bin altın karşılığında Küçük Ahmed Paşa için feragat etmişti⁹⁸. Bunun yanı sıra rical-i devlet siyaseten etkin olduğu dönemde Silahdar Paşa'ya çeşitli tür ve değerlerde hediyeler göndermeyi alışkanlık haline getirmiş, bu sayede silahdarın zenginliği artmıştı⁹⁹. Öyle ki Silahdar Paşa'ya gelen hediye kumaşların kalitesi ile padişaha gelenler arasında hiçbir fark bulunmamaktaydı. Hatta Silahdar Paşa'ya gelen hediyeler arasında Antep'teki bir Mevlevi Tekkesi dahi vardı¹⁰⁰.

Silahdar Mustafa Paşa kendisine tanınan siyasal ve ekonomik imtiyazlar sayesinde bin kadar sekbanla güçlü bir kapı halkı oluşturmuş, kapısıyla beraber IV. Murad'ın emriyle Bayram Paşa tarafından pahalı eşyalarla tezyin edilen İbrahim Paşa Sarayı'na yerleşmişti¹⁰¹. Silahdar Paşa'nın kapısında yetişen ve himayesinde olan birçok kişi de zamanla önemli mevkilere getirilmiştir. Kethüdası Boynueğri Mehmed Paşa sonraki yıllarda sadrazamlık dahi yapacak olan önemli bir devlet adamıydı¹⁰². Küçük Ahmed Paşa'ya feragat etmeden önce Şam'a vekaleten mütesellimi Çiftelerli Osman'ı getirmiş, Ocak 1639'da ise aynı isim yine efendisinin isteğiyle vezaretle Şam beylerbeyi tayin edilmişti¹⁰³. Kethüdası Hüseyin'in Halep beylerbeyi atanmasını sağlamıştı (Eylül 1637)¹⁰⁴. Kardeşi Mehmed Ağa ise Kudüs sancakbeyi yapılmıştı (Eylül 1638)¹⁰⁵. Aralık 1635'te Yeniçeri ağası atanan ve Bağdat seferi sırasında yeniçerilerin ulufelerinin ödenmesi ve serhad kalelerindeki yeniçerilerin durumuyla alakalı Silahdar Paşa'ya kapsamlı bir rapor sunan¹⁰⁶Şahin Ağa'nın Trablusşam beylerbeyi tayin edilmesini sağlamıştı (Mart 1638)¹⁰⁷. Bağdat'ın fethinden sonra Bosna beylerbeyi atanan Şahin Paşa, bu görevi sırasında da Silahdar Paşa'ya yolsuzluklara karşı aldığı önlemler hakkında detaylı bir rapor sunmuştu¹⁰⁸. Silahdar Paşa'nın atamalara dahil söz konusu makamlarla sınırlı kalmamış, hekimbaşının kadrolarından sadrazamlığa ve ulemaya kadar kimin hangi mansıbı alacağına doğrudan müdahil olmuştu. Öyle ki bir yakınının saray hekimleri arasına alınmasını engelleyen Hekimbaşı Emir Çelebi'nin ölümüne sebep olmasının yanı sıra Tabanıyassı Mehmed Paşa'nın azlinin ardından sadrazamlığa Tayyar Mehmed Paşa'nın getirilmesinde kaynaklar açıkça onun etkisinden bahsetmiştir¹⁰⁹. Daha önce İstanbul Kadısı tayin ettirdiği İsa Efendi'nin Anadolu Kazaskeri, Malatya'daki kervansarayının inşaatıyla ilgilenen adamının ise Bosna Defterdarı atanmasını sağlamıştı¹¹⁰. Naîmâ, Silahdar Paşa'nın tayinlerdeki rolünü “*murad eylediği manâsıbu istediği adamlara alı verip dilediğini kendi tarafından zabt ve adamlarına tevcih ettirip emvâl-i azîme*

⁹⁷Topçular Kâtibi, c. II, s. 1090; Peçevi, C. II, s. 491; Hasan Bey-zâde Tarihi, C. III, s. 1080; Târih-i Na'îmâ, C. III, s. 806.

⁹⁸Göyünç, “Silahdar Mustafa”, s. 70-71.

⁹⁹Mustafa Paşa'ya gönderilen hediyeler hakkında yapılmış bir çalışma için bkz. Hedda Reindl-Kiel, *Leisure, Pleasure and Duty. The Daily Life of Silahdar Mustafa, Eminence Grise in the final years of Murad IV (1635-1640)*, Berlin 2016.

¹⁰⁰Diker, *Has Oda*, s. 220; *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Yay. Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), C. IX/I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 381.

¹⁰¹Naîmâ, Silahdar Paşa'nın mükemmel bir kapısının olduğunu, bunların Bağdat yolunda gerçekleştirdikleri askeri gösterilerle beğeni topladıklarından bahsetmektedir. *Târih-i Na'îmâ*, c. III, s. 824,867.

¹⁰²Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani*, çev. Seyit Ali Kahraman, (Yay. Haz. Nuri Akbayar), C. II, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 422-423.

¹⁰³BOA, KK. d. 266, vr. 27a, 8 Ramazan 1048/13 Ocak 1639; Osman Paşa, Şam valiliği sırasında Silahdar Paşa'ya eyalette düzen ve istikrarı sağladığı, Hac meseleleriyle ilgilendiği, halkın Silahdar Paşa'ya dua ettiğini ve efendisine gönderdiği hediyeleri açıkladığı raporlar göndermiştir. BOA, TSMA. e. 535/23, 29 Zilhicce 1048/3 Mayıs 1639; BOA, TSMA. e. 748/65, 29 Zilhicce 1049/21 Nisan 1640.

¹⁰⁴BOA, KK. d. 266, vr. 28b, ? Cemazeyilahir 1047/? Ekim/Kasım 1637; *Târih-i Na'îmâ*, C. III, s. 857.

¹⁰⁵BOA, KK. d. 266, vr. 27a, 8 Cemaziyülevvel 1048/17 Eylül 1638; *Târih-i Na'îmâ*, C. III, s. 877.

¹⁰⁶BOA, TSMA. e. 556/19, 20 Şevval 1047/7 Mart 1638.

¹⁰⁷BOA, KK. d. 266, vr. 29a, 15 Şevval 1047/2 Mart 1638.

¹⁰⁸BOA, TSMA. e. 420/29, 25 Rabiulevvel 1049/26 Temmuz 1639.

¹⁰⁹Kâtip Çelebi, *Fezleke*, C. II, s. 796; *Târih-i Na'îmâ*, C. III, s. 872-875.

¹¹⁰Kâtip Çelebi, *Fezleke*, C. II, s. 789; *Târih-i Na'îmâ*, C. III, s. 862-863,935.

tahsil etmişler idi” diyerek izah etmiş, onun tayinlerden sağladığı maddi kazanca bilhassa dikkat çekmişti¹¹¹.

Silahdar Mustafa Paşa'nın güçlenmesini takip eden süreçte devlet meselelerinin IV. Murad'a intikali ve padişahın devlet adamlarıyla münasebetinde yeni bir dönem başlamıştı. Mutlak iktidarı sağlama arzusunda IV. Murad, ona dayanan muktedir bir figür olan Silahdar Mustafa Paşa ve sadrazamlar ekseninde şekillenen yeni bir siyasi yapı bu dönemde imparatorluk yönetime hâkim olmuştu. Bu yeni siyasi düzen çerçevesinde merkez ve taşradaki rical-i devlet arzlarını padişaha ulaşabilen ve idarede söz sahibi olan Silahdar Mustafa Paşa'ya göndermiş; faaliyetlerini ve saltanata sadakatlerini padişaha ulaştırmak için önce Silahdar Paşa'ya izah etmişlerdi.

Rical-i devlet, Silahdar Mustafa Paşa'ya yazdığı mektuplarda ekseriyetle vazifeleri ve faaliyetlerine dair teferruatlı açıklamalar yapmışlardır. Revan seferi sonrasında Kars muhafazasında bırakılan Diyarbakır Beylerbeyi Tayyar Mehmed Paşa, Silahdar Paşa'ya Kars Kalesi'nin tahkimatı için harcadığı para ve kaleye yerleştirilen mühimmat hakkında detaylı bilgiler verdikten sonra o zamana kadar kaleyi bu denli tahkim eden başka birinin olmadığını vurgulamıştı¹¹². Benzer şekilde Nasuhpaşa-zâde Hüseyin Paşa da 1635'de Budin beylerbeyi olduğu dönemde Kırım'daki iç karışıklıklar ve 1638'de Erzurum beylerbeyiyken Safevilerle barışı gözetme hususlarında yaptıklarını izah etmiş; Silahdar Paşa'nın kendisine olan himayesini de *“benim devletlü ve bu kullarına îtâ ve ihsânı bi-pâyân olan müriüvetlü sultanım hazretleri”* diyerek belirtmişti¹¹³. Haziran 1638'de Anadolu beylerbeyi atanan Sarı Hüseyin Paşa ise anlatılmaya değer bir faaliyette bulunmadığından olsa gerek eyaletin esenliği için çalıştığını belirtmiş ve akabinde Silahdar Paşa'nın kendisini hakkında iyi kanaatler beslemesini umut ettiğini ifade etmişti¹¹⁴. Silahdar Paşa'nın himayesini kazanma arzusuyla yazılan mektuplardan bir diğerrinin sahibi olan Musul Beylerbeyi Süleyman Paşa, eyaletin durumu hakkında kısa bir izahın ardından Silahdar Paşa'nın mektuplarını alıp çok mutlu olduğunu söylemiş; ondan *“bu gözlerden irak kulunuzu”* unutmamasını ve padişahın huzuruna çıktığında hakkında iyi sözler söylemesini rica etmişti¹¹⁵. Bir başka mektupta Urfa'da bulunan Ahmed Paşa, kuşatmaya katılmadığı için hayıflanmasına rağmen Bağdat'ın fethinden dolayı padişah ve Silahdar Paşa'yı tebrik etmişti. Silahdar'ın ilgisini kazanabilmek adına *“müriüvetlü sultanım dahi uğur-ı din ü devlette zuhûr edip himmet ve zahmetleri mukâbelesinde envâ'-i nûmetiyye ve ihsân-ı aliyeye mazhâr olmuş olub umûr-ı devletlerin ve şeref ve refiklerin efvân ede âmin”* diye övgü ve dualar serdettikten sonra ondan padişah nezdindeki itibarını kullanarak daha iyi bir makama tevcih edilmesine yardımcı olmasını istemişti¹¹⁶. Halep beylerbeyi tayin edilen Cafer Paşa da hem bölgenin iklimine alışamadığını hem de kendisine tahsis edilen gelirleri toplayamadığı için Silahdar Paşa'dan eski görevine dönmeye aracılık etmesini rica etmişti¹¹⁷. Söz konusu arzlar arasında en dikkat çekici olanı ise Kırım Hanı İnyet Giray'a aittir. İnyet Giray, Revan seferine katılmamasının sebeplerini teferruatlı bir şekilde Silahdar Mustafa Paşa'ya açıklamıştı¹¹⁸. Silahdar Paşa, seferde bulunduğu sırada da merkez ve saray bürokrasisinden arzlar almayı sürdürmüş, Defterdar Ömer Paşa ve Bostancıbaşı Mustafa Ağa gibi isimler Silahdar Paşa'ya faaliyetleriyle ilgili detaylı raporlar yazmışlardır¹¹⁹.

¹¹¹Tarih-i Na'imâ, c. IV, s. 956.

¹¹²BOA, TSMA. e. 534/22, 29 Zilhicce 1047/14 Mayıs 1638.

¹¹³BOA, TSMA. e. 220/49, 15 Şevval 1049/8 Şubat 1640; BOA, TSMA. e. 326/32, 29 Zilhicce 1048/3 Mayıs 1639.

¹¹⁴BOA, TSMA. e. 730/46, 29 Zilhicce 1047/14 Mayıs 1638; Hüseyin Paşa Mısır'dan Anadolu valisi atanmıştı bkz. BOA, KK. d.266, vr. 20b, 4 Safer 1048/17 Haziran 1638.

¹¹⁵BOA, TSMA. e. 220/18, 20 Zilkade 1048/25 Mart 1639.

¹¹⁶BOA, TSMA. e. 497/5, 29 Zilhicce 1048/3 Mayıs 1639.

¹¹⁷BOA, TSMA. e. 535/10, 29 Zilhicce 1046/24 Mayıs 1637.

¹¹⁸BOA, TSMA. e. 556/18, 29 Zilhicce 1046/24 Mayıs 1637.

¹¹⁹BOA, TSMA. e. 753/20, 29 Zilhicce 1048/3 Mayıs 1639; BOA. TSMA. e. 877/31, 22 Zilkade 1048/27 Mart 1639.

İmparatorluğun farklı eyaletlerindeki devlet ricalinden bir kısmı Silahdar Mustafa Paşa'ya faaliyetleriyle alakalı detaylı bilgiler vererek hem onun himayesini kazanmak hem de IV. Murad nezdindeki ikbal ve itibarlarını korumak isterken, bir kısmı da onun yardımı ve aracılığıyla isteklerinin yerine getirilmesini ummuştu. Silahdar Paşa'nın rızasını ve yardımını kazanmaya çalışanlar sadece rical-i devlet değildi. Mesela, Dernek Sancakbeyi Emir Han'ın ölümünden sonra aşiret liderlerinin desteğiyle sancakbeyi olan ve makamı Bağdad beylerbeyi tarafından tasdik edilmesi gereken Hatem, Silahdar Paşa'dan sancakbeyliğine rıza göstermesini istemişti¹²⁰. Rodos Mutasarrıfı Ebubekir Efendi de düşman gemilerine karşı önlem alması, Kıbrıs'a beylerbeyi atanan Halil Paşa'yı yerine ulaştırması, firar eden esirlerden bir kısmını yakalaması ve Eğriboz'daki eşkıyalık olaylarıyla ilgilenmesi gibi işleri hakkında izahat verdikten sonra Silahdar Paşa'dan himmetini esirgememesini istemişti¹²¹. Başka bir örnekte, Eflak halkı voyvodaları Matheo'dan memnun olmalarına rağmen onun aleyhinde laflar söyleyip yerini almak isteyen Lupolo'ya fırsat verilmemesi için Silahdar Paşa'ya yazmışlardı¹²². Silahdar Paşa'nın farklı bölgelerden din adamlarıyla hamilik ilişkisi kurduğu da anlaşılmaktadır. Seyyit Ali isminde bir din adamı, Medine'de olan Tireli İbrahim Efendi ve Mekke Harem Naibi Ahmed Efendi Silahdar Paşa ile aralarındaki dostluk ve uhuvvet sayesinde her yıl alageldikleri ihсанların o sene gelmemesinden duydukları üzüntüyü dile getirmişlerdi¹²³. Sorunlarının çözümü için halk da Silahdar Paşa'ya başvuruyordu. Bağdad seferinin arefesinde düzenlenen esnaf alayları sırasında yaşanan bir tartışmada sıkıntılarını IV. Murad'a iletmek isteyen kişiler önce Silahdar Paşa'ya ulaşmanın yollarını aramışlardı¹²⁴.

Silahdar Mustafa Paşa'nın şahsının imparatorluğun her bölgesinden ve her kesiminden ismin talep ve himaye için başvurulması gereken merci olması zamanla bu durumdan rahatsız olanların da ortaya çıkmasına yol açmıştı. Sadrazam Bayram Paşa ve Tayyar Mehmed Paşa, Silahdar Paşa ile bir çatışmaya girmemelerine rağmen Bağdat kuşatması sırasında sadrazam tayin edilen Kemankeş Mustafa Paşa onun devlet idaresindeki konumuna zamanla karşı çıkmıştı. Bağdat'ın fethinin ardından bölgede bırakılan sadrazamın yerine vekaleten Silahdar Mustafa Paşa vazifelendirilmişti. Bu süreçte Silahdar Paşa ordu kaymakamı sıfatıyla haftada dört gün divan toplayarak devlet işleriyle ilgilenmişti¹²⁵. Safevilerle yapılan barış görüşmeleri hakkında Silahdar Paşa'ya raporlar yazan¹²⁶ sadrazam, Kasr-ı Şirin Antlaşması'nı imzalayıp İstanbul'a döndükten sonra ona karşı olan tutumunu değiştirmişti. Kendisini gelişmeler hakkında bilgilendirmemeye başlayan sadrazamın tavrına karşılık Silahdar Paşa da sadrazamla çatışmamak için olsa gerek tersane işlerini bahane göstererek divan toplantılarına katılmamıştı¹²⁷. Durumu fark eden IV. Murad, Silahdar Mustafa Paşa'ya rapor yazmayan Sadrazam Kemankeş Mustafa Paşa'ya "*Niçin silahdarım cânibini itrâh edip umûru ana da yazmazsın*" diyerek azarlamıştı. Sadrazam ise "*evvelâ bu kuluna bildir, silahdar kulunun senin saltanatında ortaklığı var mıdır yok mudur?*" diyerek padişaha cevap vermişti. Sadrazam, Silahdar Paşa'ya karşı tavrının şahsi olmadığını "*umûr-ı devletde haddi ve vazifesi olmayan mu'azzamât-ı*

¹²⁰BOA, TSMA. e. 220/21, 29 Zilhicce 1048/3 Mayıs 1639.

¹²¹BOA, TSMA. e. 544/18, 29 Zilhicce 1049/21 Nisan 1640.

¹²²BOA, TSMA. e. 714/50, 15 Şevval 1049/8 Şubat 1640.

¹²³BOA, TSMA. e. 220/23, 15 Rabiulevvel 1049/16 Temmuz 1639; BOA, TSMA. e. 535/20, 29 Zilhicce 1047/14 Mayıs 1638; BOA, TSMA. e. 698/12, 29 Zilhicce 1048/3 Mayıs 1639.

¹²⁴*Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Yay.Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), C. I/II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 541.

¹²⁵*Topçular Kâtibi*, C. II, s. 1110.

¹²⁶BOA, TSMA. e. 465/17, 29 Zilhicce 1048/3 Mayıs 1639; BOA, TSMA. e. 656/45, 22 Rabiulevvel 1049/23 Temmuz 1639; BOA, TSMA. e. 730/56, 29 Zilhicce 1049/21 Nisan 1640.

¹²⁷*Topçular Kâtibi*, C. II, s. 1131.

mesâlihe müdâhale ettiği için devleti kayırdığımdan lillah kendiye buğz etmiş idim” diyerek açıklamıştı¹²⁸.

Sadrazam Kemankeş Mustafa Paşa'nın tutumu, Silahdar Paşa'nın IV. Murad ile devlet ricali arasındaki aracı konumunun neticesinde devlet meselelerine haddinden fazla karışmasına ve sadrazamın salâhiyetini daraltmasına yönelik bir itiraz olarak okunabilir. Bu karşı çıkışın Kemankeş Mustafa Paşa'nın şahsında belirginleşmesi onun güçlü sadrazam olma isteğinden ileri gelmiş olmalıdır. Bu meyanda Kemankeş Mustafa Paşa'yı tanıyan Habsburg elçisi Schmid, keskin bir zekâ ve benzersiz yeteneklere sahip olan sadrazamın devlet yönetimini eline almayı arzuladığını ifade etmişti. Sadrazamın bu arzusunun IV. Murad'ın devleti getirdiği noktadan bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır. Yine Schmid'e göre, padişah vefatından önce dik kafalı sipahileri ortadan kaldırmış, askeriye şiddetiyle ıslah etmiş, Asya'daki asileri silmiş ve uzun Safevi seferlerini sona erdirmişti. Böylece kendisinden sonra yönetilmek üzere itaatkâr bir askeriye ile barışçıl ve heybetli bir imparatorluk bırakmıştı¹²⁹. Schmid'in değerli gözlemleri sayesinde IV. Murad'ın gayretleriyle rayına oturmuş bir idarede Silahdar Mustafa Paşa'nın rolünün de işlevsiz kalmaya ve idari düzende sırtmaya başladığı sonucu çıkarılabilir.

IV. Murad ölümüne dek Kemankeş Mustafa Paşa ile Silahdar Paşa arasındaki anlaşmazlıkta tarafgir olmamıştı. Ancak IV. Murad, Silahdar Paşa ile İbrahim Paşa Sarayı'nda geçirdiği bir bayram ziyafetinin ardından rahatsızlanarak hayatını kaybettikten sonra durum sadrazam lehine dönmüştü (Şubat 1640)¹³⁰. Naîmâ, başına geleceğini bildiğinden Silahdar Paşa'nın IV. Murad'ın cenazesinde en çok ağlayan kişi olduğunu belirtmesi dikkate değerdir¹³¹. Yine bir rivayete göre IV. Murad'ın ölümünün ardından Silahdar Mustafa Paşa canına dahi kıymak istemişti¹³². Silahdar Paşa'nın hamisini kaybettikten sonra yaşadıkları ise üzüntüsünü kanıtlar niteliktedir. Zira Schmid'e göre Kemankeş Mustafa Paşa'nın yeni padişah tahta çıktıktan sonraki ilk işi rakibi Silahdar Paşa'yı bertaraf edip İstanbul'dan uzaklaştırmak olmuştu¹³³. IV. Murad'ın ölümünün hemen ardından Silahdar Mustafa Paşa Budin beylerbeyi atanmıştı (18 Şubat 1640). Kısa bir süre sonra mansıbı Rumeli beylerbeyliği olarak değiştirilmişti (27 Şubat 1640)¹³⁴. 1641 yılı başlarında son görev yeri Tımışvar'a tayin edilen Silahdar Paşa'ya bu dönem çeşitli meselelerle alakalı birçok ferman yazılmıştı¹³⁵. Schmid'in iddiasına göre, Kösem Sultan hâlâ güvendiği Silahdar Paşa'yı IV. Murad'ın kızlarından biriyle evlendirerek İstanbul'a getirmek istemişti. Fakat Valide Sultan'ın niyetini öğrenen sadrazam, padişahı ikna ederek Silahdar Mustafa Paşa'yı Tımışvar'da katlettirmişti (Mayıs 1642)¹³⁶.

IV. Murad'ın mutlak iktidarının önemli bir parçası olan Silahdar Mustafa Paşa, hamisinin ölümünden kısa bir süre sonra hayatını kaybetmişti. Silahdar Paşa ile Sadrazam Kemankeş Mustafa Paşa arasındaki rekabet, IV. Murad'ın şahsi otoritesini kurmak amacıyla zamanla güçlenmesini sağladığı Enderun ve bilhassa silahdar ağa kökenli rical ile muktedir sadrazamlar arasındaki mücadelenin ilk örneklerinden biri olmuştu. Zira Kemankeş Mustafa Paşa, Sultan İbrahim'in IV.

¹²⁸*Târih-i Na'îmâ*, C. IV, s. 984-985.

¹²⁹Ercan, *Osmanlı-Habsburg Diplomasisi*, s. 86-87.

¹³⁰Kâtip Çelebi, *Fezleke*, C. II, s. 826.

¹³¹IV. Murad'ın Has Oda'da bulunan cenazesinin başında silahdar ağası Abaza Siyavuş nöbet tutmuştu. *Târih-i Na'îmâ*, c. III, s. 941-943.

¹³²Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1623-1669)*, Çev. Nilüfer Epçeli, Ed. Erhan Afyoncu, Yeditepe, İstanbul 2011, s. 367.

¹³³Ercan, *Osmanlı-Habsburg Diplomasisi*, s. 87.

¹³⁴BOA, KK. d. 266, vr. 8b, 14a, 25 Şevval 1049/18 Şubat 1640.

¹³⁵Göyünç, “Silahdar Mustafa”, s. 72-74.

¹³⁶Ercan, *Osmanlı-Habsburg Diplomasisi*, s. 88; Silahdar Mustafa Paşa'nın müsadere edilen mallarının bir kısmı için bkz. BOA. TSMA. e. 32/12, 29 Zilhicce 1055/15 Şubat 1646.

Murad'dan esinlenerek geniş yetkilerle taşra çıkardığı Silahdar Yusuf Paşa ile girdiği rekabetin sonucunda makamını ve hayatını kaybetmişti¹³⁷.

Sonuç

II. Osman'ın ölümüyle birlikte hanedanın devlet yönetimindeki otoritesini yeniden tesis etmesi gerekmişti. I. Mustafa'nın devlet işlerindeki yetersizliği nedeniyle tahta çıkarılan IV. Murad sıkıntılarla mücadele etmek için muktedir ve güvenilir bir sadrazam ve beylerbeylerine ihtiyaç duymuştu. Saltanatının ilk yıllarında Abaza Mehmed Paşa isyanın bastırılmasına ve Bağdat'ın yeniden fethedilmesine öncelik veren IV. Murad, bu maksatla tecrübeli devlet adamlarını sadrazam ve serdar atamıştı. Hafız Ahmed Paşa ve Halil Paşa gibi tecrübeli isimler başarı gösteremeyince silahdar ağalıktan çıkma Hüsrev Paşa'ya sadrazamlık yolu açılmıştı. Hüsrev Paşa, sadaretinin ilk senesinde Abaza isyanını bastırarak önemli bir başarı elde etmişti. Fakat zamanla yetkilerini kötüye kullanan ve seferde başarısız olan Hüsrev Paşa azledilmiş, azlinden sonra ise saltanatına yönelik büyük bir ayaklanmanın ortasından kalan IV. Murad, devlet kadrolarını sil baştan kurmaya başlamıştı. 1631-1632'den itibaren Enderun ve Birun'dan çıkan isimleri sadrazam, Kubbealtı veziri ve beylerbeyi atayarak otoritesini pekiştirmek istemişti. Has Oda ağalarından silahdar ağalar ise padişaha yakınlıkları sayesinde yeni dönemde merkezden taşraya atanan paşaların önemli bir kesimini oluşturmuştu. Birçok silahdar ağa yüksek mevkilere atanırken, Silahdar Bezirgânzâde Mustafa Paşa da sefer sırasında emsalsiz bir törenle taşra çıkarılmış ve devlet ricali ile padişah arasında bir konuma yerleştirilmişti. Silahdar Mustafa Paşa, padişah ile ümera ve ulema arasındaki ilişkileri yönetmesi sayesinde onların kaderlerinde belirleyici olma şansını da yakalamıştı. Ancak hamisi IV. Murad'ın vefatıyla birlikte Silahdar Mustafa Paşa'nın misyonu da sona ermişti.

IV. Murad'ın şahsi otoritesini kurarken Enderun ağaları ve özellikle silahdar ağalardan faydalanmasının kısa ve uzun dönemli sonuçları olmasının yanı sıra sadece kendi saltanatını has bir yönelim olarak da kalmamıştır. Onun döneminde merkez ve taşrada önemli mevkilere getirilen birçok silahdar ağa uzun yıllar imparatorluğa hizmet etmiştir. I. İbrahim, selefini takip ederek Silahdar Yusuf Ağa'yı geniş yetkilerle taşra çıkarmış ve Girit serdarı tayin etmişti¹³⁸. Ayrıca I. İbrahim saltanatı boyunca 10 silahdar ağasını ve IV. Mehmed de 14 silahdar ağasını taşra çıkararak çeşitli mevkilerde görevlendirmiş, bunlardan bir kısmı sadrazam olurken geri kalanların arasında uzun yıllar beylerbeylik ve vezirlik yapanlar olmuştu¹³⁹. Sonuçta XVII. Yüzyılda haremde tahta çıkan padişahların yıllarca birlikte yaşadıkları silahdar ağaları sadrazam, vezir ve beylerbeyi yaparak askeri ve idari işleri emanet etmeleri önemli bir konudur. Bu her silahdar kökenli paşanın padişaha ve imparatorluğa sadakatle hizmet ettiği anlamına gelmemektedir. Fakat Silahdar paşaların saltanatın en güvenilir isimleri oldukları devlet zihninde yer edinmiştir. Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın Şam'da isyan eden Silahdar Siyavuş Mustafa Paşa'yı "*hizmet-i padişahîden ale'l-husûs silahdarlıktan çıkan adam ferman-ı padişahîye cümleden ziyâde itâ'at ve inkiyâd etmek lâzım ve vâcib iken*"¹⁴⁰ diyerek eleştirmesi bu anlayışı yansıtmaları ve konuyu özetlemesi bakımından dikkate değerdir.

¹³⁷Metin Menekşe, "17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Makbul İken Maktul Olan Bir Devlet Adamı: Kaptan-ı Derya Silahdâr Yusuf Paşa", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/3, 2021, s. 527-553.

¹³⁸"...bir gün Sultân İbrahim'in hâtırlarına hutur ider: 'Benim karındaşım Sultân Murad'ın bir makbul Silahdârı var imiş. Benim niçin olmıya?' deyü fâtih-i Girid olan Bosnevi Yusuf Paşa'yı kendüye Musâhib-i makbûl ve mu'teber kimse itihâz itdikle..." *Tarih-i Gilmanî*, s. 16.

¹³⁹Örneğin I. İbrahim döneminde taşra çıkan Silahdar Kara Mustafa Paşa, 1667-1671 yılları arasında düzenlediği seferlerle Basra'da Osmanlı hakimiyetini yeniden tesis etmişti. Emirhan Özçelik, "Silahdar Kara Mustafa Paşa'nın Basra Seferleri ve Basra Eyaletinin İntizamı (1667-1671)", *Kadim*, S. 4, 2022, s. 1-25.

¹⁴⁰*Târih-i Na'imâ*, C. VI, s. 1726-1727.

Bibliyografya

1. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, KK. d. 266

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

TSMA. e. 32/12; 220/13-18-21-23-49; 262/8; 283/24; 326/32; 420/29; 465/17; 497/5; 534/22; 535/10-20-22-23; 544/18; 556/1-18-19; 656/45; 698/12; 730/46-56; 748/65; 753/20; 758/67; 877/31.

Bibliothèque Nationale de France

Département de manuscrits, Dupuy 772.

Département de manuscrits, Français 16153.

2. Kaynak Eserler

Abdurrahmah Hıbrî Efendi., *Bir Divan Katibinin Kalemîyle IV. Murad'ın Bağdat Seferi: Târih-i Feth-i Bağdâd*, (Yay.Haz. Ahmet Üstüner), Yeditepe, İstanbul 2021.

Aktemur, Ramazan., *Anonim Osmanlı Vekayinâmesi (H.1058–1106/M.1648-1694)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius., *Saray-ı Enderûn: Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.

Evliya Çelebi., *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Yay.Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), I. Cilt, I. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

Evliya Çelebi., *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Yay.Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), I. Cilt, II. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

Evliya Çelebi., *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Yay.Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), III. Cilt, II. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

Evliya Çelebi., *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Yay.Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), IV. Cilt, II. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

Evliya Çelebi., *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Yay.Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), IX. Cilt, I. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

Hasan Bey-zâde Ahmet Paşa., *Hasan Bey-zâde Târîhi*, (Yay.Haz. Şevki Nezihi Aykut), Cilt: III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004.

Hüseyin Tugi., *Musîbetnâme*, (Yay.Haz. Şevki Nezihi Aykut), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010.

Kâtip Çelebi., *Fezleke*, (Yay.Haz. Zeynep Aycibin), Cilt: II, Çamlıca, İstanbul 2016.

Kanunname-i Al-i Osman, (Yay. Haz. Abdulkadir Özcan), Ed. Erol Özvar, Kitabevi, İstanbul 2003.

Kavanin-i Yeniçerîyan: Yeniçeri Kanunları, (Yay.Haz. Tayfun Toroser), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

İbrahim Peçevi., *Peçevi Tarihi*, Ed. Murat Uraz, Cilt: II, Son Telgraf Matbaası, İstanbul 1969.

Koçi Bey Risaleleri, (Yay. Haz. Seda Çakmırcıoğlu), Kabalcı, İstanbul 2007.

Mehmed Süreyya., *Sicil-i Osmani*, (Yay.Haz. Nuri Akbayır), çev. Seyit Ali Kahraman, Cilt: II, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Mustafa Na'ima., *Tarih-i Na'imâ*, (Yay.Haz. Mehmet İpşirli), Cilt: I-II-III-IV-V-VI, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Oral, Ertuğrul., *Tarih-i Gılmanî Mehmed Halife*, Marmara Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.

Sağırılı, Abdurrahman., *Mehmed b. Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr'ı ve Târîh-i Âl-i Osman'ı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.

Sultan Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayûnları: Suver-i Hutût-ı Hümayûn, (Yay.Haz. Önder Bayır), Çamlıca, İstanbul 2014.

Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi, (Yay.Haz. Ziya Yılmaz), Cilt: II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Zeyrek, Yunus., *IV. Sultan Murad'ın Revân ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

3. İkincil Kaynaklar

ANDREASYAN, Hrand D, “Abaza Mehmed Paşa”, *Tarih Dergisi*, 17/22, 1968, s. 131-142.

BÖREKÇİ, Günhan, *Factions and Favorites at the Courts of Sultan Ahmed I (r. 1603-1617) and His Immediate Predecessors*, The Ohio State University Unpublished PhD Thesis, Ohio 2012.

BULAN, Ergin, *XVII. Yüzyıldaki Mısır Valileri*, İstanbul Üniversitesi Mezuniyet Tezi, İstanbul 1965.

CEVRİOĞLU, Mahmud Halef, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Habsburg Diplomatik İlişkileri ve Osmanlı Diplomasisi*, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2021.

_____ “Fransa Elçisi Kont Césy'nin Notlarında 1630 Tarihli Osmanlı-Lehistan Barışı ve İstanbul Diplomasisi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 37/1, 2022, s. 73-103.

_____ “Murteza Pasha's Conduct of Diplomacy on the Buda Frontier”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 9/24, 2022, s. 351-364.

_____ “Sultan Murad's Polish Campaign (1634)”, *Acta Poloniae Historica*, S. 122, 2020, s. 209-246.

_____ “Tulû'î'nin Paşaname'si ya da Karadeniz'de Bir Deniz Cenginin Anlatımı (1629)”, *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, S. 3, 2022, s. 86-102.

DANKOFF, Robert., *The Intimate Life of an Ottoman Statesman Melek Ahmed Pasha (1588-1662)*, State University of New York Press, New York 1991.

DE GROOT, Alexander H, “Kayserili Halil Paşa”, *TDVİA*, C. 15, İstanbul 1997, s. 324-326.

DEĞİRMENCİ TURAL, Tülün, “Sözleri Dinlensin, Tasviri İzlensin: Tulû'î'nin Paşanâme'si ve 17. Yüzyıldan Eşkiya Hikâyeleri”, *Kebikeç*, S. 33, 2012, s. 127-147.

DİKER, Sevgi A, *Has Oda ve Teşkilatı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2019.

EMECEN, Feridun, “Topal Recep Paşa”, *TDVİA*, Ek-C. 2, İstanbul 2019, s. 419-421.

_____ “Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar Üzerine Bazı Örnekler ve Mülâhazalar”. *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 6, 2001, s. 63-76.

ERCAN, Hüseyin Onur, *Osmanlı-Habsburg Diplomasisi: Rudolf Schmid'in Nihâî Raporunun Türkçe'ye Çevirisi ve Otuz Yıl Savaşları ile İlişkisi (1629-1643)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

GÖYÜNÇ, Nejat, "Eski Malatya'da Silahdar Mustafa Paşa Hanı". *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 1, 1970, s. 63-92.

GRAF P, Tobias., *The Sultan's Renegades: Christian-European Converts to Islam and the Making of Ottoman Elite (1575-1610)*, Oxford University Press, New York 2017.

HOWARD, Douglas A, *The Ottoman Timar System and Its Transformation, 1563-1656*, Indiana University Unpublished PhD Thesis, Indiana 1987.

İNALCIK, Halil, "Hüsrev Paşa", *TDVİA*, C. 19, İstanbul 1999, s. 37-40.

İPŞİRLİ, Mehmet, "Enderun", *TDVİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 185-187.

KILIÇ, Orhan, "Budin ve Tımsıyar Eyaletlerinin Paşaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *OTAM*, S. 46, 2019, s. 191-229.

KUNT, Metin, *Sancaktan Eyalete: 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniversitesi Doçentlik Tezi, İstanbul 1975.

KÜPELİ, Özer., *Osmanlı-Safevi Münasebetleri*, Yeditepe, İstanbul 2014.

MENEKŞE, Metin, "17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Makbul İken Maktul Olan Bir Devlet Adamı: Kaptan-ı Derya Silahdâr Yusuf Paşa", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/3, 2021, s. 527-553.

METE, Selvinaz, *The Ottoman Empire as Reflected to the Relazione of the Bailo Giorgio Gusitnian: 1620-1627*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.

MURPHEY, Rhoads, "An Ottoman View from the Top and Rumbings from the Below: The Sultanic Writs (Hatt-ı Hümayun) of Murad IV (R. 1623-1640)", *Turcica*, S. 28, 1996, s. 319-338.

_____ "Recovering the Sights and Sounds of Ottoman Sovereignty: Reflections on the Departure Ceremonies Staged at Üsküdar Preceding Murad IV's Two Eastern Campaigns in 1635 and in 1638", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V: Bildiriler*, (1-5 Kasım 2007), C. II, İstanbul 2008, s. 591-606.

ÖZCAN, Abdülkadir, "Tabanyassı Mehmed Paşa", *TDVİA*, Ek-C. 2, İstanbul 2019, s. 229-230.

ÖZCAN, Abdülkadir., *IV. Murad: Şarkın Sultanı*, Kronik Kitap, İstanbul 2021.

ÖZÇELİK, Emirhan, "Silahdar Kara Mustafa Paşa'nın Basra Seferleri ve Basra Eyaletinin İntizamı (1667-1671)". *Kadim*, S. 4, 2022, s. 1-25.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı., *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

ÜNAL, Tahsin., *IV. Murat ve Bağdat Seferi*, Berikan Yayınları, Ankara 2001.

POLAT, Süleyman., *IV. Murat'ın Revan Seferi Organizasyonu ve Stratejisi*, ATASE Yayınları, Ankara 2015.

POLAT, Süleyman, "IV. Murad", *Mete'den Atatürk'e Tarihe Yön Verenler: Türk Komutanlar*, (Yay. Haz. A. Sefa Özkaya), Kronik Kitap, İstanbul 2022.

REİNDL-KİEL, Hedda., *Leisure, Pleasure and Duty. The Daily Life of Silahdar Mustafa, Eminence Grise in the final years of Murad IV (1635-1640)*, Berlin, 2016.

TEZCAN, Baki, *Searching for Osman: A Reassessment of the Deposition of The Ottoman Sultan II (1618-1620)*, Princeton University Unpublished PhD Thesis, Princeton 2000.

TEZCAN, Baki, *The Second Ottoman Empire: Political and Social Transformation in the Early Modern World*, Cambridge University Press, Cambridge 2010.

YANS, Kerim, *IV. Murad Devrinde Osmanlı-Safevî Münasebetleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Kürsüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1977.

YILDIZ, Aysel, “Commanders of the Janissary Army: The Janissary Ağas, Their Career and Promotion Patterns”, *A Military History of the Mediterranean Sea: Aspects of War, Diplomacy, and Military Elites*, (Ed. Georgios Theotokis, Aysel Yıldız), Brill, Leiden 2018, s. 397-462.

ZINKEISEN, Johann Wilhelm., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1623-1669)*, Çev. Nilüfer Epçeli, Ed. Erhan Afyoncu, Yeditepe, İstanbul 2011.